

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

VOLKAN ERTÜRK

**YENİŞEHİR KAZASININ SİYASİ, İKTİSADİ VE İÇTİMAİ TARİHİ
(1487 MUFASSAL, 1530 MUHASEBE-İ İCMAL VE KANUNİ DEVRİ
VAKIF KAYDINA GÖRE)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

PROF.DR. İSMAİL ÖZÇELİK

T 94489

KIRIKKALE – 2000

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ÖZET

Bu çalışma Yenişehir kazasına ait 1487-1530 tahrirleri ile tarihi belli olmayan bir adet vakıf kaydının incelenmesinden ibarettir. Bu inceleme sonucunda bölgenin siyasi, ekonomik ve sosyal yapısı ortaya konmuştur. Ve bu yapı, bölümün sonundaki tablolarla istatistiki bir şekle büründürülmüştür.

Başlangıçta nüfus ve arazi tahrirlerinden bahsedilmiş daha sonra birinci bölümde Yenişehir kazasının tarihçe ve coğrafyası anlatılmış, ikinci bölümde idari yapı, üçüncü bölümde yerleşme ve nüfus, dördüncü bölümde ise iktisadi yapıdan bahsedilmiştir. Ve kazadaki vakıf müesseselerinden bahsedilerek konu sonlandırılmıştır.

Abstract

This study deals with a tahrir defteri dated H.1487 and H. 1530, an undated vakıf kaydı, related to yenişehir district at the end of the research political, economic and social structure of the district is defined. a statistical tables of the structure added the study.

Firstly we pointed out demography and field tahrirs. In the first chapter a brief history and geography of the district, is taken into consideration the second chapter given administrative structure , then the sedentary and demography is indicated. the last chapter is about economic situation and vags imtitutions. As a lent subject of the study.

ÖNSÖZ

Osmanlı devrinde hususi ile XVI. asırda Yenişehir ve çevresinin siyasi, iktisadi ve içtimai bünyesi bu çalışmanın mevzuunu teşkil etmektedir. Bu bölge üzerinde Halil İnalıcık, ve Ömer Lütfi Barkan'ın tahrir defterlerinden istifade ile yaptıkları çalışmalar bizim bu çalışmayı hazırlamamızda büyük referans olmuştur.

Üzerinde incelemede bulunduğumuz Tahrir defterleri üzerinde yapılan çalışmaların artması ile Osmanlı toplumunun yapısı, nüfus hareketleri, şehirleşme, idari ve iktisadi bünye geniş ölçüde aydınlatılmış olacak ve bu aydınlık düzeyin geniş bir sahaya yayılması da Osmanlı tarihinin daha sağlam temellere oturtulmasını sağlayacaktır. Bu durumun ortaya çıkması incelenen bölgelerin derinlemesine tetkik ve tahlili ve vesikaların en mükemmel bir şekilde ortaya konulması ile mümkündür.

Bu çalışmanın başında Tahrir defterleri ve muhtevaları mevzuunda geniş sayılabilecek izahatlarda bulduk. Müteakibinde bölgenin antik çağlardan günümüze kadar olan tarihi gelişimini izah ettik. Aynı zamanda bölgenin coğrafi, idari ve iktisadi yapısı hakkında malumat verdik. Şehrin demografik vaziyeti, yerleşme ve iskan durumu, Osmanlı miri toprak rejiminin bölgedeki uygulamaları, vakıf müesseseleri ve tarihi eserler hakkında günümüze ışık tutacak bir şekilde arşiv belgelerinden istifade ile bir takım sonuçlar çıkarmaya çalıştık.

Araştırmamızın zaman bakımından sınırını Yenişehir kazasına ait 1486 Mufassal tahrirleri ile 1530 Muhasebe-i İcmal tahrirleri arasındaki zaman teşkil etmektedir. Ancak siyasi tarih ile alakalı malumat verir iken günümüze kadar olan siyasi tarih verilerini vermeyi ihmal etmedik.

Uzun ve yorucu bir çalışmanın sonucu olarak yüksek lisans tezi olarak ibraz ettiğim bu mütevazi çalışmamı ileriki zamanlarda bölge üzerinde yapılacak çalışmalarda azda olsa bir ışık tutacak olması benim için bir teselli vesilesidir.

Nihayet çalışmalarım sırasında gerekli irşad ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. İsmail Özçelik'e teşekkürü ulvi bir borç bilirim. Eser üzerindeki her türlü hata ve yanlış beyanın bana ait olduğunu belirtmekte fayda mülahaza ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV-VI
KISALTMALAR	VII

GİRİŞ	1
--------------	----------

NÜFUS VE ARAZİ TAHRİRLERİ	2-3
1.OSMANLI İKTİSADİ VE İÇTİMAİ TARİHİ BAKIMINDAN NÜFUS VE ARAZİ TAHRİRLERİNİN MAHİYETİ VE ÖNEMİ	2-3
2. 16. YY.'DAYENİŞEHİR BÖLGESİNDE YAPILAN TAHRİRLER VE BUNLARLA İLGİLİ DEFTERLERİN TANITILMASI	4-6

BİRİNCİ BÖLÜM

YENİŞEHİR KAZASININ TARİHİ VE COĞRAFYASI

1.OSMANLI HAKİMİYETİNE KADAR YENİŞEHİR	7-8
2.OSMANLI DÖNEMİNDE YENİŞEHİR	8-10
3.YENİŞEHİR KAZASININ COĞRAFYASI	11

İKİNCİ BÖLÜM

İDARİ YAPI

1.GENEL OLARAK KAZA VE KAZANIN ÜST BİRİMLERİ	12-14
2.YENİŞEHİR KAZASI	14
a) İdari Taksimat	14-15
a.1) 1487 Tahririne Göre İdari Taksimat	15
a.2) 1530 Tahririne Göre İdari Taksimat	15
b) Kaza İdaresi ve Kadı	15-17

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YERLEŞME VE NÜFUS

1.KAZA NÜFUSU	18-19
2.KÖY VE MEZRALARDAKİ NÜFUS	19-21
3.KONAR GÖÇERLER	21

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İKTİSADİ YAPI

1.ZİRAAT VE HAYVANCILIK	22-23
2.SINAI VE TİCARİ FALİYETLER	23-24
3.KAZADAKİ TOPRAK TASARRUF VE TAKSİMAT ŞEKİLLERİ	24-25
a) Çiftlik	26-27
b) Sipahi Çiftlikleri	27
c) Padişah Hasları	27-28
d) Zeametler	28
e) Tımarlar	28-29
f) Mülk Topraklar	29-30
g) Vakıf Topraklar	30
4.KAZADAKİ TARIMSAL ÜRETİM	30-31
a) Buğday	31
b) Arpa	31
c) Burçak	31
d) Meyve Üretimi	32
5.VERGİLER	32-33
a) Öşür	33
b) Şahsa Bağlı Alınan Vergiler	33
b.1) Çift Resmi	33-34
b.2) Bennak Resmi	34
b.3) Mücerred Resmi	34-35
c) Maktu Vergiler	35
c.1) Resm-i Asiyab	35-36

c.2) Resm-i Bezirname	36
c.3) Ağnam Resmi	36
d) Arizi Vergiler	36
6. KAZA GELİRİNİN BÖLÜŞÜMÜ	37
7. KAZADAKİ VAKIF MÜESSESELERİ	37-38
SONUÇ	39-40
TABLolar	41-55
BİBLİYOGRAFYA	56-59
EKLER	60-73
İNDEKS	74-80

AKSİYALERDİŞİ

BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
DTCFD	Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
Eİ2	Encyclopaedia of İslam (New Edition)
H.	Hicri Tarih
İ.A.	İslam Ansiklopedisi (Milli Eğitim Bakanlığı)
İÜ	İstanbul Üniversitesi
İFM	İktisat Fakültesi Mecmuası
M.Ö.	Milattan Önce
Nr	Numara
S	Sahife
TD	Tahrir Defteri
TTK	Türk Tarih Kurumu
VD	Vakıflar Dergisi
Yay.	Yayımlayan

GİRİŞ

Osmanlı klasik devrinde hususiyle Edirne'nin fethine kadar olan süreçte sırasıyla Yenişehir ve müteakibinde Bursa Osmanlı devletinin Başkentleri olmuş ve Osmanlı devletinin siyasi, iktisadi ve içtimai müesseseleri menşe açısından buralarda vucut bulmuştur. Daha sonraları Osmanlı devleti Türk Tarihinin en uzun ve en mükemmel devrini dünya üzerinde yaşamış ve yaşatmıştır. Bu sebepten dolayı Osmanlı İmparatorluğu üzerinde çalışma yapan yerli ve yabancıların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. İmparatorluğun idari mekanizmasının mükemmel işlemesi ve çağdaşları içinde önde gelen bir devlet olması ve aynı zamanda çok çeşitli ırk, din ve kültürleri bir çatı altında toplaması bu araştırmacıların ilgisini cezbeden unsurlardandır.

Günümüzde Osmanlı siyasi tarihi üzerine yapılan çalışmalar neredeyse hemen hemen son bulmuş gibidir. Taşra teşkilatının temel idari birimi olan sancaklar konusunda yoğun bir araştırma faaliyeti sürdürülmektedir. Bu çalışmalar ilerledikçe imparatorluğun bütününe şamil tarihinin iktisadi, içtimai ve siyasi cihetlerden ortaya konması daha da kolaylaşacaktır. Gelecekte bütün sancak ve eyaletler üzerindeki çalışmalar sonuçlandığı zaman imparatorluğun umumi tarihinin sentezini daha sağlıklı yapacak tarihçilerde muhakkak çıkacaktır.

XV. ve XVI.yüzyıllarda Yenişehir kazasının sosyal ve ekonomik durumunu toprak ve nüfus yapısını açıklayabilmek için başvurulacak ana kaynaklar arşiv belgeleridir. Bunların başında Tapu Tahrir defterleri gelmektedir. Öte yandan herhangi bir sancağa ait müteselsil birkaç tahrir defterinin mevcut olması o sancakta meydana gelen değişme ve gelişmeleri takip etmek açısından ayrı bir kıymeti haizdir.

Bu meyanda bu çalışmamızda müteselsil iki ayrı Tahrir defteri ile Kanuni devrine ait, bölge ile ilgili Vakıf defterinden istifade ettik. Bu defterler ve bölge ile ilgili mevcut diğer defterlerden ileride teferruatı ile bahsedeceğiz.

NÜFUS VE ARAZİ TAHRİRLERİ

1.Osmanlı İktisadi ve İctimai Tarihi Bakımından Nüfus ve Arazi Tahrirlerinin Mahiyeti ve Önemi:

Tahrirlerin esas gayesi vergi ve asker toplamayı belirli bir düzene kavuşturmaktır. Bu nedenle önemli siyasi oluşumların teşekkül ettiği her yerde bu tür sayımların yapıldığını söyleyebiliriz.¹

Köken itibarı ile Anadolu Selçuklu Devleti'nin bir uç beyi olan Osmanlıların Tahrir usulünü Selçuklulardan aldıklarına şüphe yoktur, yani Osmanlıların kendilerinden evvel Türk İslam devletlerinde uygulanmış olan devlet idaresine ait, usul ve gelenekleri ile beraber tahrir usullerini de devam ettirdikleri anlaşılmaktadır.²

Osmanlı Devletinde ilk tahririn I. Murat zamanında yapıldığı görüşü yaygın ise de kroniklerde toprak yazımını belirten ilk kayıt Orhan Bey zamanında Çandarlı Kara Hayrettin Paşa'nın, savaş halinde köylerden asker toplayacaklarını savaş süresince bunlara ulufe vereceklerini ve bu gençlerin sürekli olarak devletin hizmetinde bulunmaları ve yıl boyu geçimlerini sağlamak için kendilerine çiftlik tahsis edileceğini ilan etmeleri üzerine çok sayıda Türk köylüsü yaya ve müsellemler olmak için başvurmuştur.³

Osmanlı Devletinde nüfus ve vergi sayımları ile bu sayımların neticelerinin kaydedilmiş olduğu Tahrir defterleri imparatorluğun kendisine mahsus örgütlenme araçlarından biri belki de en önemlisidir. Devlet bu sayımlar vasıtasıyla kendi hakimiyet ve otorite gücünü belgeleyebilmekte ve canlılığını muhafaza ettiği müddetçe benzeri sayımları her defasında daha tutarlı ve geliştirilmiş biçimde muntazam olarak tekrarlayabilmekte idi.⁴

Gerçekten Osmanlı İmparatorluğu'nun canlı bir tablosunu rakamlarda gözler önüne seren bu defterler tetkik edildikte, belli bir tarihte imparatorluğun herhangi bir bölgesindeki her köy ve kasabada bulunan vergi mükellefi, erkek nüfus sayısını bunların ne miktarda toprak tasarruf ettiklerini ve devlete vermekle mükellef oldukları vergilerini gayet açık bir şekilde görmek mümkündür. Her köyün kimin hassı, kimin tımarı veya kimin vakfi ve mülkü

¹ Ömer L. BARKAN, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, Ank. 1988, Giriş, s.6-7.

² Süleyman SUDİ, *Osmanlı Vergi Düzeni (Defter-i Muktesid)* (yay.hzr. M.Ali Ünal)Isp. 1996,s.98.

³ Mehmet NEŞRİ, *Kitab-ı Cihan-ı Nüma*, Ank.1987, I,s.155.

⁴ Ömer L.BARKAN, "Tımar Maddesi", *İA*,XII, s.286.

olduğunu o köylerde üretilen mahsullerin ve yetiştirilen hayvanların cins ve miktarını bu defterlerde görmek mümkündür.⁵ Aynı zamanda tahrir sırasında köy ve mezra gibi yerleşim merkezleri tarım alanları yaylak ve kışlaklar belirlenecek hukuki statüleri tespit edilirdi. Ayrıca köy ve mezralarda yaşayan halkın durumu da gözden geçirilirdi.⁶

Osmanlı Devletinde bu işleri, vilayet tahrir işini üzerine alan ve bundan mesul olan “Emin” denilen kişi yerine getirirdi. Emin, Osmanlılarda umumî olarak herhangi bir iş üzerinde padişahın beratıyla mâli tasarruf ve kontrol hakkı verilmiş, maaşlı mutemet manasında kullanılmaktadır. Büyük tecrübe ve bilgi isteyen, aynı zamanda rüşvet; suistimale müsait olan tahrir emanetine ekseriya nüfuzlu beyler ve kadılar tayin olunurdu.⁷

Tahrir emini, bölgenin eski defterleri ile muhtemelen bir önceki tahrirden bu yana tımar sahiplerinin vaziyetlerinde ve gelirlerinde meydana gelmiş değişiklikleri gösteren bir icmal defter yanında bulunduğu halde tahrire başlandı. Tahrir tamamlandıktan sonra tımarların yeni vaziyetlerini aksettiren “tımar icmal defterleri” hazırlanır. Ayrıca o bölgenin bütün teferruatını belirten “mufassal defterler” temize çıkarılarak padişah katına sunulur, defterin bir nüshası da Beylerbeyi ve Sancakbeyi’nde bulunurdu. Ayrıca merkezde mufassal defterin icmalı olan, ve tımar icmal defterinden tertip bakımından farklı bir başka “icmal defteri” hazırlanırdı.⁸

Osmanlı devletinde fetihler ve taht değişikliği, toprak sayımı için gerek duyulan durumlardan sayılıyordu. Sayım aralıkları hakkında değişik görüşler öne sürülmüştür. Bazıları otuz yılda bir sayım yapılmasını lüzum görürken⁹ başkaları yüzyılda bir yapılmasını önermiştir.¹⁰

Tahrir defterlerinin muhtelif devirlere ait koleksiyonları gözden geçirilecek olur ise Osmanlı İmparatorluğu’nun kuvvetle kurulup gelişmekte olduğu devirlerde tutulan defterlerin intizam ve mükemmelliğine hayran olmamak mümkün değildir. XVII. Asırdan sonra sayım defterlerinin her çeşidini yazan ve kullanan el artık hoyrat ve zevksizdir. Yazılar eski güzelliğini kaybetmiştir; çirkindir ve imlası düzgün değildir. Rakamlar karışık ve toplamalar hatalıdır. Nitekim eski sayım defterlerine sonradan yazılan der-kenarlar, ve “visale” denilen ek belgeler bu soysuzlaşma ve zevksizliğin örneklerini vermektedir.¹¹

⁵ Ö.L.BARKAN, “Türkiye’de İmp. Devrinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri, ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri”, *İFM*, III, İst. 1940, s.20-21.

⁶ Ö.L.BARKAN, “Tahrir Defterlerinin İstatistik Verimleri Hakkında Bir Araştırma” *IV.T.T.K. 10-14 Kasım 1948*, Ank. 1952, s.290-294.

⁷ Halil İNALCIK, *H.835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, Ank. 1987, Giriş, s.19.

⁸ Feridun M. EMECEN, *XVI. Asırda Manisa Kazası*. Ank.1989, s.3.

⁹ Lütü Paşa, *Asafname*, İst.1326, s.24.

¹⁰ Mustafa Nuri Paşa, *Netayicü’l-Vukuat*, İst.1327,I,122.

¹¹ Ö.L.BARKAN, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, s.6.

2.XVI. yy.'da Yenişehir Bölgesinde Yapılan Tahrirler ve Bununla İlgili Defterlerin Tanıtılması

Tapu tahrir defterleri İstanbul'da Başbakanlık Osmanlı Arşivinde ve Ankara'da Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü'nün Kuyud-u Kadim Arşivi'nde korunmaktadır. II. Selim zamanında düzenlenen tahrir defterleri Ankara'da bulunmaktadır.

Yenişehir kazası XV. ve XVI. yüzyıllarda kapsamlı üç sayım geçirmiştir. Bunlardan ilki H.892/1486 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu sayımın sonuçları Başbakanlık Osmanlı Arşivinde 23 numara ile kayıtlı defterde bulunmaktadır. Bu defter mufassal bir defter şeklinde tanzim edilmiştir.

Yenişehir kazasında ikinci kapsamlı sayım H.928/1521 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu sayımın sonuçları Başbakanlık Osmanlı Arşivinde 111 numara ile kayıtlı defterde bulunmaktadır. Fakat Yenişehir ile ilgili defter kayıtları zayi olmuştur. Keza bunu 111 numaralı defterin fihristinde Yenişehir kazasının mevcut olmasına rağmen muhtevasında olmamasından ve daha evvel Hüdavendigâr Livası ile ilgili çalışmalar yapan Ömer Lütfi Barkan'ın malumatlarından idrak ediyoruz.

Biz bu çalışmamızda 111 numaralı mufassal defter yerine aynı tarihlere tekabül eden H.930/1523 Tarihli Muhasebe-i İcmal defterinden istifade ettik. Bu defterleri Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü neşr etmiş ve piyasaya sürmüştür.

Aynı zamanda çalışmamızda kullanmadığımız bölge ile ilgili bir diğer tahrir H.981/1533 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu tahririn sonuçları Ankara'da Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunmaktadır.

Çalışmamızda kullandığımız bir diğer defter Kanuni devrinde hazırlandığı kuvvetle muhtemel bir Evkaf defteridir. Yazının güzel olması ve imlasının düzgünlüğü bu defterin Kanuni zamanında hazırlandığını göstermektedir.

Aşağıda bu defterler ile ilgili malumat vereceğiz.

1. Tapu Tahrir Defteri, Nr.23, H.892, M.1486

Bu defter Hüdavendigâr Livasına ait mufassal defterdir. Hüdavendigâr Livasının kanunnamesiyle livanın Has, Zeamet ve Tımarlarını içermektedir. Defterde 19 nahiye kayıtlıdır. Hüdavendigâr Livasının geri kalan 14 nahiyesi başka bir defterde toplanmıştır. Nahiye ve köy isimleri ile kişilerin isimleri yazılırken siyakat kullanılmıştır. Katibin yazısı

özenli ve defterin tertibi mükemmeldir. Defter toplam 422 sayfadır. Hasıl ve yekünler rakamla verilmiştir. Divani rakamlar kullanılmamıştır. Yenişehir kazası ile ilgili kayıtlar 75.-91. sayfalar arasındadır.

2. Tapu Tahrir Defteri, Nr. 111, H.928, M.1521

Çalışmamızda bu defterden Yenişehir ile ilgili kayıtlar zayi olduğundan istifade edemedik. Fakat defterin bir mufassal defter olması ve Kanuni devrinin ilk yıllarında ihdas edilmesi önem gereği olduğundan defter ile ilgili malumat vermenin gerekli olduğuna inandık.

Bu defter H. 928/ 1521 tarihli Hüdavendigâr Livası mufassal defteridir. Defterin başında bir kanunname bulunmaktadır. Kanuni zamanında tanzim edilmiştir. Okunaklı ve güzel bir siyakat ile kaleme alınmıştır. Divani rakam kullanılmamıştır. Defterde Yenişehir kazası ile ilgili malumat bulunmamaktadır.

3. Tapu Tahrir Defteri, Nr.166, H.930/ M.1530

Bu defter muhasebe-i icmal defteri şeklinde tanzim edilmiştir. Bir icmal defteri hüviyetinde olmasına rağmen diğer icmal defterlerinden farklıdır. Kanuni Sultan Süleyman'ın padişahlığının ilk yıllarında tanzim edilmiştir. Bu defterin diğer icmal defterlerinden farkı dirlik sahiplerine göre tatbik edilmemiş ve dirlik sahiplerinin adları belirtilmemiştir. Bir nevi mufassal defterin özeti şeklinde tertip edilmiştir. Defterde kullanılan yazı okunaklı ve düzgündür. Bu defterde Yenişehir kazası 41-53 sayfaları arasındadır.

4. Tapu Tahrir Defteri, Nr.75, H.981/ M.1573

Bu defterden çalışmamızda istifade etmememize rağmen mufassal bir defter olması ve II. Selim zamanında yani Kanuni devri sonrası sürecin ekonomik yapısı ile alakalı malumat vermesi açısından defterden kısaca bahsetmeyi uygun gördük.

Bu defter Ankara'da Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 75 numara ile kayıtlı bir defterdir. Başında bir kanunname bulunmaktadır. Defter Kanuni zamanında tertib edilen defterlere göre estetik açıdan daha zayıftır. Fakat defter yazısı kolay okunabilir niteliktedir.

VAKIF DEFTERİ VE KAYITLARI

5. Tapu Tahrir Defteri, Nr. 453

Defterin ne zaman tanzim edildiği belli değildir. Fakat muhtemelen Kanuni devrinde tanzim edildiği anlaşılmaktır. Defter büyük boy ve 299 varakadır. Hdavidigar Livasının diğer kazaları ile birlikte Yenişehir kazasına ait vakıflar defterde bulunmaktadır. Yenişehir kazası defterde 256 b- 272 b arasındadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YENİŞEHİR KAZASININ TARİHÇESİ VE COĞRAFYASI

1.Osmanlı Hakimiyetine Kadar Yenişehir

Türkiye'nin Osmanlı eserleriyle en çok süslü olan kentlerinden biri olan Bursa'nın Yenişehir kazası Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olmuş, bir tarih ve tabiat şehridir. Yenişehir'in kuruluşu M.Ö. 550'lere kadar dayanır. Antik çağlarda bugünkü Bursa şehrini kuran **Bithynia** kralı **Prusias**' tan dolayı Bursa şehrinin ismi antik çağlarda **Prusa** olarak telaffuz edilmekteydi. Prusa (Bursa)' ya bağlı Yenişehir'in antik çağlardaki ismi **Neopolis**' tir.¹²

Bursa ve Yenişehir'in yazılı tarih öncesi dönemlerine ilişkin bilgiler İzmit Körfezi, İznik Gölü, Bursa yöresine ait yüzey araştırmalarından elde edilmiştir. Bu yüzey araştırmaları ve çevre yerleşmelerin incelenmesi gösteriyor ki yörenin en eski yerleşme tarihi Bakırtaş (Kalkolitik) dönemine dek uzanmaktadır. Bölgenin yazılı tarihi ise Ege göçleri ile başlar. İlk merkezi yönetim Perslerin bölgeye gelmesi ile gerçekleşir.¹³

Yenişehir Bithynia Krallığı'nın sonuna kadar ona bağlı olarak yaşamıştır. M.Ö. 74 yılında IV. Nikomedes ölünce vasiyeti gereği toprakları Roma İmparatorluğu'na kalmıştır. Pontos Kralı Mithridates buna engel olmaya çalışmışsa da başarılı olamamıştır. Kaberada 71 yılında Romalı Komutan Licinus Lucullus'a yenilmiştir. Roma İmparatoru Traianus Bursa ve Yenişehir'i Nikomedia'ya bağlamış ve genç Plinus'u buraya vali olarak göndermiştir. Roma İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra ise burası Doğu Roma hakimiyetindeki şehirlerden biri olmuştur.¹⁴

Bu dönemlerde Yenişehir ve çevresi zaman zaman Müslüman Arap ordularının ve ardından da Türk ordularının hücumlarına maruz kaldı. Anadolu Fatihisi Süleyman Şah 1082'de İznik'i alıp kendine merkez yaptıktan sonra Yenişehir ve çevresini fethetti. 1097'de Yenişehir ve civarı Türklerin elinden yeniden çıktı. Bu sıralar 1107'de I. Kılıçarslan'ın ölümü

¹² M.Orhan BAYRAK, *Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu*, s.126.

¹³ *Yurt Ansiklopedisi*; "Bursa Maddesi", III, s. 1625.

¹⁴ Mustafa SÜEL, *Bursa*, "Tanıtma Eserleri Dizisi" Kültür Bak. Yay. İst.1996, s.46.

ile şehzadeler arasında başlayan mücadeleler sırasında şehir Türklerin elinden çıkmış idi.

Yenişehir ve çevresi 113'te Türk kuvvetleri tarafından ele geçirildiyse de az sonra İmparator Aleksis Komnenos tarafından geri alındı. Böylece Osmanlıların burada faaliyet göstermelerine kadar şehir Bizanslılar'ın elinde kaldı.¹⁵

2.Osmanlı Döneminde Yenişehir

Osmanlı Beyliği, bugünkü Yenişehir ve çevresini kendine kuruluş esnasında mesken edinmiş ve Bursa'nın alınmasına dek geçen sürede Bizans tekfurlarıyla olan mukavemetinde Yenişehir bir kale olarak kullanılmıştır.

Osmanlı Beyliği kuruluş yıllarında Ertuğrul Gazi ve Osman Bey gibi aşiret beyleri idaresinde Selçuklu sultanlarına bağlı olarak uçları korumaya çalışmışlardır. Ancak XIII. Yüzyılın son çeyreğinde Selçuklu Devleti'nin otoritesi yok olunca aşiret beyleri buldukları bölgelerde hükümlerini ilan ederek beylik kurmuşlardır. Bu beyliklerden biri de Osmanlı Beyliği'dir. Türklerin böyle müstakil beylikler kurmalarına Moğollara karşı duydukları nefret ve düşmanlığında etkisi vardır. Bu beyliklerden bazıları kısa süre hüküm sürmüş, bazıları ise bir asırdan fazla yaşama başarısı göstermiştir. Bunlardan biride Osmanlı Beyliği'dir.¹⁶

Ertuğrul Gazi Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat zamanında Söğüt ve Domaniç civarına yerleşti. Oğlu Osman Gazi, Osmanoğlu Devleti'ni kurdu.

Osman Gazi ilk kez İnegöl tekfurunu yenerek Bursa topraklarına girdi. 1301 tarihinde Yenişehir fethedildi. Osman Gazi'nin ilerlemesinden rahatsız olan Bizanslılar, Bursa tekfurunun liderliğinde Osman Gazi'nin üzerine yürüdüler. 1301 yılında Koyunhisar mevkiinde yapılan savaşta Bizanslılar bozguna uğradı. Osmanlı güçleri bu zaferden sonra yavaş yavaş çevreye hakim olmaya başlamıştır.¹⁷

1301 tarihinde Yenişehir'in fethi esnasında etrafın tekfurları Osman Bey'in yanına gelip onunla muharebe etmek istediklerini Osman Bey'e bildirmişlerdir ve Osman Bey yapılan muharebe sonunda etraf tekfurların ülkelerini zapt etmiş ve onlara adalet ile muamele etmiştir ve fethi müteakip etrafındaki gazilere topraklar ihsan etmiş ve bu sayede gaziler

¹⁵ Halil İNALCIK, "Bursa" *İA*, VI, s. 445-449.

¹⁶ İsmail H.UZUNÇARŞILI, *Anadolu Beylikleri*, Ank. 1984, s. 120.

¹⁷ *Büyük Türkiye Ansiklopedisi*, "Bursa Maddesi", I, s. 267-268.

eskisinden daha fazla bir iştihak ile gaza ve cihad için heveslenmişlerdir.¹⁸ Yenişehir ve çevre yerlerin fethinden sonra sıra Bursa'nın fethine gelmişti. Şehir daha Önce Osman Gazi tarafından kuşatılmıştı. Bu kuşatma sonuca ulaşmamakla birlikte şehir abluka siyaseti ile tazyik edilmiştir. Ve şehir çok geçmeden 1326'da Orhan Bey tarafından feth edildi.¹⁹

Neşri, Bursa'ya girişi şöyle anlatıyor. "Tekfur kaleden çıktı. Hemen Müslümanlar tekbir ve tehlil getirüp kaleye koyuldular. Evvel kaleye Ahi Hasan çıktı. Burç üzerinde muhkem durdu. Andan sonra baki Müslümanlar koyuldular."²⁰

Orhan Bey fetihle beraber Bursa'yı beyliğin başkenti yapmıştı. Bu karar ister istemez Bursa'yı Osmanlı Bürokrasisinin merkezi haline getirdi. Bursa bir anda devlet ve din adamlarının, alimlerinin, askerlerin, tüccar ve her sınıf esnaf guruplarının ve kendilerine daha iyi yaşama şartlarını arayanlarının toplandığı yer haline geldi. Bu hızlı nüfus artışı şehrin fiziki görünümünü de değiştirdi. Bu değişme tabiatıyla önce eski Bursa'da hisar içindeki Bitinya, Roma ve Bizans Bursa'sında yaşandı.

Şehir tarihi araştırmacılarına göre, bir İslam şehrinin üç temel unsuru vardır: cami, pazar yeri ve hamam. Genellikle Osmanlı şehirlerinde Ortaçağ Türk İslam şehirlerine ait unsurları birlikte görmek mümkündür. İşte Orhan Bey bu geleneğe uyarak surların dışında cami, han, hamam, imaret, aşhane, medrese, zaviye, mektep gibi pek çok sosyal ve dini tesisi de içinde bulunduran bir külliye yaptırdı. Böylece Bursa'da her biri yeni bir semtin oluşmasına etki edecek olan külliyeler zincirinin ilk halkası oluştu.

Bursa'nın gelişmesi I. Murat devrinde de sürdü. Bu dönemde gerek hisar içinde gerekse hisar dışında önemli eserler vücuda getirildi. Fakat dönemin asıl mühim imar faaliyetleri şehrin batısında Çekirge semtinde yaşandı. I. Murat burada inşa ettirdiği "Hüdavendiğar Külliyesi" ve bu külliye için tesis ettiği çok zengin vakıfları, kısa zamanda Çekirge'yi mamur bir banliyö haline getirdi.²¹

Şehirde en büyük gelişme II. Bayezid zamanında gerçekleşti. Bu dönemde 1339'da muhteşem Ulu Cami inşa edildi. O devrin seyyahlarından Schiltley şehirde 200.000 ev ile hangi dine mensub olursa olsun bütün fakirlere açık sekiz imaretin olduğunu belirtir. Her ne kadar hane sayısında mübalağa ve yanlışlık varsa da verdiği bilgiler buranın o dönem Batı Anadolu'sunun en muazzam şehirlerinden biri olduğunu belirtir. Ancak Timur'un Anadolu'ya girip 1402'de Osmanlıları mağlup etmesi Bursa'nın gelişmesine darbe vurdu. Timur'un askerleri Bursa'ya girerek şehri yağmalayıp ateşe verdiler. Yangın sırasında ilk

¹⁸ Aşırpaşazade, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, (haz. N.ATSIZ), İst.1992, s.28.

¹⁹ Yaşar YÜCEL, Ali SEVİM, *Türkiye Tarihi*, II, s.7.

²⁰ Mehmet NEŞRİ, *Neşri Tarihi*, S.110.

²¹ Osman ÇETİN, *Sicillere Göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sonuçları*, Ank. 1990, s. 16-17.

Osmanlı padişahlarına ait resmi vesikalar ve bir çok te'lif eser yok olmuştur. Timur'un istilası ve sonraki Fetret devrinde Bursa'nın yerine Edirne, devletin başşehri oldu.

Bursa'da tahta çıkmış olan II. Murat döneminde şehir süratle büyümeye ve toparlanmaya başladı. Sultan Murat, Fazlullah Paşa, Hacı İvaz Paşa, Hasan Paşa, Umur Bey, Cebe Ali Bey, Şehabeddin Paşa gibi devlet erkanı tarafından tahsis edilen vakıflar sayesinde daha sonra bunların adları ile anılacak olan yeni bölgeler ve mahallelerin teşekkülü sağlandı. 1432'de şehri gören Broguire, Bursa'yı çok güzel bir yer, önemli bir ticaret merkezi ve Türklerin en muazzam beldesi şeklinde vasıflandırır. Ayrıca imaretlerin dördünde fakirlere her gün yemek dağıtıldığını, şehrin çarşılarında her cins ipekli kumaşın değerli taşların ve incilerin ucuz fiyatla alınabildiğini, Ceneviz, Venedik ve diğer devletlerin tüccarlarının ticari faaliyetlerini sürdürdüklerini yazar.

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u merkez yapmadan önce Bursa İstanbul'un bir rakibi olarak gelişme göstermişti. Fakat daha sonra ahalinin çoğunun yeni payitaht İstanbul'a göçürülmesi bu rekabeti ortadan kaldırdı. Fakat Bursa yine de Fatih Sultan Mehmet'in hükümdarlığı dönemindeki büyük iktisadi gelişmelerden faydalandı. Ayrıca onun saltanatı döneminde doğuya doğru girilen seferler için bir askeri merkez olma özelliğini kazandı. Fatih'in ölümü ile başlayan saltanat mücadelesinde Şehzade Cem'in taraftarlarının merkezi oldu. Hatta Cem burada kendisini sultan ilan etti, para bastırdı. 18 gün saltanat sürdü. Onun amacı Bursa'yı merkez yaparak Anadolu'ya hakim olmaktı. Cem hadisesinden sonra şehirde çok önemli olay cereyan etmedi. Yalnız zaman zaman XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bazı hadiseler şahit oldu. 1577'de güvenliğin temini için semtler arasına gayet sağlam kapılar kondu. Ve muhafızlar yerleştirildi. Ardından Rumeli'den Arnavutların şehre göçmesi ciddi problemlerin doğmasına yol açtı.²²

Osmanlı Devleti'nin XVII. Yüzyıldan başlayarak karşılaştığı iç ve dış sorunlar Bursa şehrini de etkiledi. Ancak bu gerileme birden bire olmadı. XVII. Yüzyılın başlarında Anadolu'da çıkan Celali İşyanları sırasında Kalenderoğlu gibi asi elebaşları tarafından Bursa tahrip edildi. Bu dönemde güvenlik sorunları sebebiyle kırsal kesimden gelen insanlarda şehir çevresine yerleşmeye başladılar. Bu geçici tehlike ve badirelere rağmen Bursa Osmanlıların üç büyük merkezinden biri olma özelliğini devam ettirdi. XVII. Yüzyıla kadar Bursa Sarayı, zaman zaman buraya gelen padişahlar tarafından kullanıldı. Şehir XVII. ve XIX. yüzyılda sakin bir dönem geçirdi.²³ Ancak 8 Temmuz 1920'de Yunan işgaline uğradı. 10 Eylül 1922'de geri alındı. Cumhuriyet döneminde aynı adla kurulan ilin merkezi oldu.

²² Halil İNALCIK, *a.g.e.* s. 446-447.

²³ Şemseddin SAMİ, *Kamus'ul Alam*, VI, s. 4805.

İKİNCİ BÖLÜM

İDARİ YAPI

1.Genel Olarak Kaza ve Kazanın Üst Birimleri

Osmanlı İmparatorluğu idari bakımdan üst birim olarak eyaletlere ayrılmıştı. Bunların sayısı Rumeli'nin fethine kadar bir, Rumeli'nin fethinden sonra iki idi. XVI. yüzyıldan itibaren eyalet sayısında imparatorluğun geniş sahalara yayılmasına paralel olarak büyük artışlar meydana gelmiş ve yüzyılın sonlarına doğru sayısı 30'u geçmişti.²⁶

Eyaletin bir alt birimini sancak oluşturuyordu. Eyalet yönetiminin başında bulunan beylerbeyi, Paşa Sancağı denilen eyaletin merkezinde ikamet eder ve oranın gelirini tasarruf ederdi.²⁷

XVI. yüzyıldan itibaren beylerbeyiler buldukları yerlerde padişahın temsilcisi durumuna gelmişler. Bölgedeki asayiş, tımarlı sipahilerin atamaları ve askeri meselelerin çözümü gibi konuları "Beylerbey"lik divanında çözüme kavuşturmuşlardır.²⁸

Eyaletin bir alt birimi olan sancak idaresinin mes'ulü sancakbeyidir. Sancakbeyi sancağındaki tımarlı sipahi ve zaimlerin tabii komutanıdır. Sancakbeyi kendi kapu halkı ve sancağındaki zaim, sipahi ve cebelüler ile birlikte emredilen seferlere katılmak zorundadır. Bu onun asli görevidir. İdari görevi ise reayanın rahat ve huzur içinde yaşaması için sancağın düzen ve emniyetini sağlamak onun görevidir.²⁹

Osmanlı Devleti'nde sancak temel idari birim olmakla beraber, aynı zamanda; kanunnameler, coğrafi, etnik, sosyal, dini, iktisadi yapı nazara alınarak sancak birimi esas alınarak tanzim edilmiştir.³⁰

Osmanlı Devleti'nde sancak beyleri en az 200.00 akçeden başlamak üzere kıdem ve istihkaklarına göre değişen oranlarda 500-600 bin akçaya varan haslar tasarruf etmektedirler. Teşrifatlarda hasları yüksek olan sancakbeyi diğerlerine tekaddüm eder. Ancak vezir rütbesine sahip olanlar hepsinin üstünde bulunurlardı.³¹

²⁶ M.Ali ÜNAL, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı*, Ank. 1989, s.29.

²⁷ Metin KUNT, *Sancağın Eyalet, 1550-1560 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İst. 1978, s.27.

²⁸ Halil İNALCIK, "Eyalet" *EI*, II, s.740.

²⁹ Yaşar YÜCEL, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Desantralizasyona Dair Genel Gözlemler", *Belleten*, XXXVIII/152/s.666.

³⁰ Ö.Lütfi BARKAN, "Kanunname" *İA*, VI, s.194.

³¹ Ayni Ali Efendi, *Kavanin-i Âl-i Osman Der-Hulâsa-i Mezanin-i Defter-i Divan*, İst. 1280.

Osmanlı Devleti'nde sancaklar her birinin başında birer kadının bulunduğu kaza adı verilen yönetim birimlerine ayrılmış, kazalarda mevcut köyler idari ve coğrafi sınırlarla çevrili bölgelere taksim olunmuş, bu şekilde tesis edilen ve aynı hususiyete sahip bulunan köylerden müteşekkil idari bölgeye nahiye adı verilmişti.³²

Ancak nahiye tabiri yukarıda tarif olunduğu gibi bir kazının parçasını değil aynı zamanda muhtelif şekillerde de kullanılmaktadır. Bu tabir bazen bir livayı bazen bir livanın parçasını gösterir.³³

Osmanlı Devleti'nde 1453'ten başlayarak 1559'a kadar süren oldukça değişmez karakterli Osmanlı yönetim düzeninde, devletin merkez hükümetli denetiminde olan idare örgütü denince akla kaza dediğimiz idari bölge gelir.³⁴

Kaza, ticari ve kültürel üstünlüğü ile çevrenin merkezi olmuş bir kasaba veya şehir ile böyle bir topluluk merkezini çevrelemiş köylerin teşkil ettiği idari bir birliktir. Bundan dolayı kazaların doğuşu iktisadi, içtimai, coğrafi ve kültürel şartların belirlediği tarihi bir seyir içersinde vuku bulmuş demektir. Bununla beraber azda olsa Türkmen aşiret hayatının zaruri kıldığı bazı hallerde hiçbir kasaba veya şehir olmaksızın sadece belli bir köyler gurubu şeklinde teşkil olunmuş kazalara da rastlanır. Fakat bunların umumi kaideyi bozmadıkları görülür. Kaza merkezi olan şehirlerin büyük bir çoğunluğu Osmanlı öncesi devirlerde de buldukları bölgenin siyasi, iktisadi, ve kültürel bakımdan merkez olan yerlerdir.³⁵

Kaza kadınının selahiyet mıntıkası olarak bir iskan yerini değil, bir mıntıkayı gösterir. Kadılar, mıntıklarındaki en önemli yerinde oturduklarından orası kadılık merkezi (kaza merkezi) kabul edilmiştir. Kaza o iskan yerinin adı ile anılır olmuştur. Ancak önemli bir iskan yeri olmayan kadılıklarda olduğu gibi, göçerler üzerinde görev yapan kadılar da vardır. Bunun içindir ki Anadolu'da yer yer, kadı köylere rastlanır.³⁶

Osmanlı İmparatorluğu adli teşkilat bakımından birçok kaza bölgelerine ayrılmıştır. Her kaza birimi doğrudan merkeze (Divan-ı Hümayun)' a bağlıdır. Bundan dolayı eyalet, sancak şeklindeki asmeni teşkilattan ayrı olarak tamamiyle sivil karakterli birde kaza iradesi mevcuttur.

Fakat nedense eyalet-sancak-kaza şeklinde tek bir idari, askeri teşkilatlanma olduğu, kaza idaresinin bunun en alt birimini oluşturduğu zannedilmiştir. Bunun sebebi muhtemelen XIX.

³² Tayyip GÖKBİLGİN, "Nahiye", *İA, IX*, s.36-37.

³³ İsmet MİROĞLU, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, Ank. 1990, s.24-25.

³⁴ Mustafa AKDAĞ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, II, İst. 1995, s.63.

³⁵ M. Ali ÜNAL, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Isparta 1997, s.123-125.

³⁶ Tuncer BAYKARA, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I*, Anadolu'nun İdari Taksimatı, Ank. 1988, s.33.

yüzyılda kadının sadece bir mahkeme reisi durumuna düşmesi ve kaza merkezlerinde mutasarrıflık olarak idari teşkilata dahil edilmesinin zihinlerde bıraktığı çağrışımlar olsa gerektir.³⁷

Kazalar XVI. yüzyılda bazı sancaklarda iyice kesilmiş ise de genelde bu gelişme XVII. yüzyılda ülke çapında gerçekleşmiştir. Tanzimat'tan sonra kazalar daha büyük bir gelişme göstermiş ve ancak o zaman sancağın bir alt birimi olarak önem kazanmıştır. Kaza, bağımsız bir hukuki birimdir. Bu birimin idari ve öteki birimlerde birleşmesi XVI. yüzyılda belirmeye başlamıştır. Osmanlı döneminin XVIII. Yüzyıl ve sonrasında kazalardaki mali ve idari görevlisine "voyvoda" denilmektedir.³⁸

1.Yenişehir kazası

a-) İdari Taksimat

İdari bakımdan Yenişehir kazasında 1302 yılına ait ilk idari teşkilatın izlerine rastlanmaktadır. Bu yılda Osman Gazi, fethedip imar ettiği Yenişehir'i merkez edinmiştir.³⁹

Daha sonraları Yenişehir kazası, Anadolu eyaletine bağlı Hüdavendigâr Sancağı sınırları içinde bir kaza olarak vücut bulmuştur. Yenişehir kazası kendinden alt birim olarak nahiyelere ayrılmamış karye ve kazalara taksim olunmuştur.

Karye şehir iskanından farklı olarak sadece toprak mahsulleri yetiştiren, yani ziraatla meşgul olan ve bununla geçinen, üzerinde yaşadığı toprak parçası ile organik bir vahdet teşkil eden kır iskanına denmekte idi.⁴⁰

Halil İnalçık'a göre umumiyetle ahali dağılmış eski iskan yerlerine mezra denir idi.⁴¹

Ayrıca bir yerin bağımsız bağımsız mezraa olduğunu anlamak için harabesi, suyu veya mezarlığı olup olmadığına bakılmak gerekir.⁴²

Burada söz konusu edilen Yenişehir kazası Osmanlı devrinde orta büyüklükte bir kazadır. Bu devirde imparatorluğa bağlı idari bölgelerin, sancak alt birimlerinin hudutları her zaman aynı kalmakta idi.

³⁷ M.Ali ÜNAL; *a.g.e.*, s. 235.

³⁸ Tuncer BAYKARA; *a.g.e.* s. 235.

³⁹ Tuncer BAYKARA; *a.g.e.* , s. 53.

⁴⁰ F.M. EMECEN; *a.g.e.* , s.116.

⁴¹ Halil İNALCIK; *Arvanid Sancağı*, s. 29.

⁴² Ö.L. BARKAN; *Kanunlar*, s. 53.

Siyasi, sosyo-kültürel, demografik ve diğer başka bazı sebeplerle değişmeler meydana gelmekte, bölge yönetim alanı daralmakta, genişlemekte yeni birimler oluşmakta, mevcut birimler bir başkasına dahil edilerek lağvedilebilmektedir.

Yenişehir kazası tarih içinde geçirdiği değişmelere, coğrafi ve idari sınırlarındaki çeşitliliğe rağmen kaza statüsünü koruyarak günümüze kadar gelmiştir. Bugün Bursa ili sınırları dahilinde bir ilçe olarak hayatini devam ettirmektedir. Şimdi Yenişehir kazasının 1487 ve 1530 Tahrirlerine göre idari taksimatını inceleyebiliriz.

a-1) 1487 Tahririne Göre İdari Taksimat

Bu tahrire göre Yenişehir kazası dahilinde toplam 18 karye ve mezraa mevcuttur.⁴³

a-2) 1530 Tahririne Göre İdari Taksimat

Bu tahrirde toplam karye ve mezra sayısı 38'dir.⁴⁴

Tablolarda bu köy ve mezraalar nüfus ve gelirleriyle gösterilecektir.

b-) Kaza İdaresi ve Kadı

Kaza kadı'nın kadılık mıntıkası anlamındadır. Kadı'nın selahiyet mıntıkası olarak bir iskan yerini değil mıntıkayı gösterir.⁴⁵

Kadılık İslam ortaçağında ortaya çıkan bir idari ve adli görevdir. Osmanlı Devleti'nde ise kadı, genişleyen görevleriyle son Osmanlı çağına kadar en önemli mülki amir ve yargıçtır. Kadı bir hukuk adamıdır. Mahkemesine ve verdiği kararların tutulduğu noter kayıtlarına müdahale edilemezdi.⁴⁶

Osmanlı kadısının ayrıca hukuki , askeri, beledi ve örfi görevleri de mevcuttur. Hukuki açıdan kadı şer 'i mahkemenin reisidir. Her türlü anlaşmazlıklar ve cezai müeyyideyi gerektiren suçlar meclis-i şer 'i denilen kadı'nın başkanlık ettiği mahkemede çözüldü. Her türlü alacak , borç ve miras davalarıyla arazi ihtilafı, ehl-i örf ile reaya arasındaki anlaşmazlıklar kadı tarafından halledilirdi. Esas itibarı ile ehl-i örf kadı'nın denetimi altında

⁴³ TD.Nr.23,s.75-90.

⁴⁴ TD.Nr.166 Tıpkı Basım., s.41-53.

⁴⁵ Tuncer BAYKARA;a.g.e. s.32.

⁴⁶ İlber ORTAYLI ; *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Kadı*, Ank. 1994, s.7-32.

idi. Ayrıca ilmiye sınıfına mensup müderris, mütevellî ve diğer vakıf görevlilerinin tayin ve azılleri kadı'nın arzı ile mümkün olurdu.⁴⁷

Öte yandan kadı bulunduğu şehrin belediye hizmetlerinin yürütmesinden sorumlu en üst amirdi. Aynı zamanda şehir kethüdası , çöpçü başı, mimarbaşı , esnaf kethüdarları, pazarbaşı, ve muhtesip gibi kişilerden müteşekkil bir çeşit belediye meclisinin de başkanı idi.⁴⁸

Askeri görevleri arasında ise, avarız hanelerinin tespiti ve avarız bedellerinin toplanması , kürekçi bedellerinin toplanması, nuzül ve sürsat zahiresi adı altında ordunun işlerinin halledilmesinden de sorumlu idi.⁴⁹

Kadı'nın dışında; kaynaklarda bir de toprak kadısı tabirine rastlanmaktadır ki , bunun hakkında iki görüş bulunmaktadır. İlkine göre her eyalet ve sancakta XVI. yy. sonlarına kadar toprak kadısı adı altında kaza kadısından ayrı seyyar kadılıklar mevcuttu. Bunlar reayanın sancakbeyi, alaybeyi, subaşı, zaim gibi ehl-i örf tabir edilen zümreler tarafından haksızlığa uğratılması halinde Divan-ı Hümayun'a vaki olan şikayetler üzerine, hadiselerin tahkik ve gerektiğinde halledilmesi için görevlendirilirdi.⁵⁰

Diğer taraftan "Toprak Kadısı" tabirinin o bölgenin kadısı demek olduğu da iler sürülmüştür.⁵¹

Kadı , kazanın bir alt birimi olan nahiyeye için naip ismiyle tayin ettiği bir şer 'i memura iltizama verip , o memur kaza kadısı adına o nahiyenin şer 'i muamelelerine bakardı. Kadı naibi, kadı'nın yanında bulunup icabında ona vekalet eder, veyahut herhangi bir şer 'i muameleye bakmak üzere kadı'nın vasıtasıyla köylere gönderilirdi. Kadı naibleri aynı zamanda bab naipliğini görürdü.⁵²

Nahiyelerin bir alt birimi ise köyler idi. Köyleri idare veya hükümetle halk arasında vasıta olan memura köy kethüdası denirdi. Sonradan bu isim muhtar diye anılır olmuştur.⁵³

Kaza idaresinde kadı'nın diğer yardımcısı subaşılardı. Subaşı bir anlamda adli zabıta diğer anlamda emniyet görevlilerinden biri idi. Ve infaz memuru olarak Osmanlı kadısının en başta gelen yardımcısı idi. Asesler (yasakçılar) geceleri çarşı ve pazar yerlerini beklerlerdi. Kale dizdarları, Osmanlı kadıları ve sancak beyleri devamlı sefere gittiğinde, şehir yönetimi

⁴⁷ Yaşar YÜCEL; *a.g.e.*, s.667.

⁴⁸ Mustafa AKDAĞ ; *a.g.e.*, s.96.

⁴⁹ M.Zeki PAKALIN; *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, s.121.

⁵⁰ İ.Hakkı UZUNÇARŞILI; *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Ank. 1988, s.126.

⁵¹ Mustafa AKDAĞ ; *a.g.e.*, s.456.

⁵² İ.Hakkı UZUNÇARŞILI; *a.g.e.*, s.125-128.

⁵³ M.Zeki PAKALIN; *a.g.e.*, s.305.

ve güvenliğinin birinci derece sorumlu amiri idi. Kadı ile birlikte para rayicine dikkat edip alışverişin bu rayiç üzerinden yapılmasını gözetmekte idi.⁵⁴

Kaza sınırlarında müftinin vazifesi ise, mahkeme işlerinde meselenin şer ‘i hükmünü tayin ederek kadıya yardımcı olmak idi.⁵⁵

⁵⁴ İlber ORTAYLI; *a.g.e.*, s.31.

⁵⁵ M.Zeki PAKALIN; *a.g.e.*, s.600

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YERLEŞME VE NÜFUS

Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki sancaklar coğrafi olarak farklı büyüklüktedir. Çok büyük coğrafi alanlara yayılmış sancakların yanında arazi olarak pek de büyük olmayan fakat stratejik önemi haiz bazı sancaklarda mevcuttu. Geniş topraklara sahip olan sancaklardan biri de Hüdavendigâr Sancağı idi. Sancak alanının bu kadar geniş olması nedeniyle burada kaza ve nahiyeler önem kazanmış , her biri mali ve askeri bakımdan küçük çaplı bir sancakla eş değer sayılmıştır. İncelediğimiz Hüdavendigâr Sancağı'na bağlı olan Yenişehir kazası da Anadolu'da ki diğer kazalardan nüfus ve coğrafya olarak daha büyük bir seviyededir. Yenişehir kazasının yerleşme ve nüfus olarak Türk nüfusunun buraya gelmesi XIII. Yüzyıla kadar dayanmaktadır. Anadolu'ya gelen Türkmenler Moğol tehlikesinden uzakta olabilmek için Batı Anadolu ve uçlarda Bizans sınırını zorlayarak yerleşmek için güvenli ortamlar aramışlardır. Bu göç dalgası sırasında Batı Anadolu'da çok sayıda yerleşim merkezi kuruldu.⁵⁶ Bir uç beyliği olan Osmanlı Beyliği'de Yenişehir'i başkent yaparak buranın ihya olmasına sebep teşkil etti.

İskan ve yerleşme devletlerin ekonomik ve idari meseleleri ile yakından ilgili olması yanında toplumu da büyük oranda alakadar eder. Osmanlı İmparatorluğu gibi çeşitli milletlere mensup guruplardan teşekkül etmiş bir toplum da merkezi idarenin kuvveti takip edeceği planlı bir yerleşim politikasına bağlıdır.⁵⁷ Osmanlı Beyliği'de kuruluşunun ilk yıllarında han, kervansaray, hamam , pazaryeri, çarşı kapanı, medrese ve ibadethanesiyle fiziki ve sosyal olarak mükemmel bir kent oluşturmuştur. Toplumların menşe ve tekamüllerinde yaşadıkları fizik ortam ile münasebetlerinin güçlü bir tesiri vardır. Tabiat ve insan birbirlerinin üzerlerinde önemli etkiye sahiptir.⁵⁸

Yenişehir ve çevresinin nüfusu Türkler tarafından feth edilmeden önce ve hemen fethine müteakip ne idi. Fetihden önce ve hemen sonra gayri müslim nüfusun durumu ne idi. Ve yöredeki yerleşim ve demografik durum nasıl idi. Biz bunlar hakkında elimizde net veriler

⁵⁶ Osman TURAN; *Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İst. 1969, s.304.

⁵⁷ Yusuf HALAÇOĞLU; *XVIII. yy.da Osmanlı İmparatorluğu İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ank.1997, s.1.

⁵⁸ Bahaeddin YEDİYILDIZ; *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Ank. 1985, s.16.

olmadığından dolayı bilgi veremiyoruz. Ancak bölgede fetihten takriben 180 yıl sonra yapılan 1486 tahriri ve 1530 tahriri ile ilgili nüfus hakkında malumat arz edeceğiz.

1.KAZA NÜFUSU

Yenişehir kazası , Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında başkent olması ve idari ve siyasi mekanizmanın burada vücut bulması bağlamında önemi haizdir. Ve bu paralel de Hüdavendigâr Sancağı'nın önde gelen kazalarındandır.

Yenişehir kazası merkez nüfus bakımından 1486 yılında yapılan tahrirde mevcut dört mahallede 103 hane ve 21 mücerredten müteşekkildir.⁵⁹

1530 yılında yapılan tahrirde ise kaza merkez nüfusu 87 hane ve 62 mücerredten müteşekkildir.⁶⁰

Bu iki tahririn tahlilini yapacak olursak hane sayılarında bir düşüş mücerredlerde de bir yükseliş olduğunu görüyoruz. Bunu genç nüfusun arttığı şeklinde yorumlayabiliriz.

Bu çerçevede tahmini nüfusu çıkaracak olursak Halil İnalçık hane başına nüfusun beş kişi olarak belirtilebileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla karşımıza 1486 tahririnde hane ve mücerredlerin toplam tahmini nüfusu 536 çıkmaktadır.

1530 yılında yapılan tahrirde ise toplam tahmini nüfus 497 çıkmaktadır. Ve bir nüfus eksilmesi söz konusudur.

Yenişehir kazasında yönetici ve halkın oturduğu mahalleler, imparatorluğun diğer bölgelerindeki gibi mescid ve camilerin etrafında oluşmuştur.⁶¹

Osmanlı Devleti'nde esnaf örgütleri de kentin vazgeçilmez parçaları arasındadır. Ve kentin ticaret ve iktisadi hayatının vazgeçilmez unsurlarıdır.⁶²

Mescid ve caminin merkez alınması imamın fonksiyonunu arttırıyordu. Muhtemelen mescidin imamı burasının banisi olabiliyordu.⁶³

2-KÖY VE MEZRALARDAKİ NÜFUS

⁵⁹ TD.Nr.23, s.75-80.

⁶⁰ TD, 166, Tıpkı Basım, s.41-42.

⁶¹ Özer ERGENÇ, "Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerine Bazı Düşünceler", VIII. Türk Tarih Kongresi, Ank. 1981, II, 1270.

⁶² Özer ERGENÇ, "Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fiziki Yapıya Etkileri" Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi, Ank. 1980, 104.

⁶³ Ziya KAZICI, "Osmanlılarda Mahalle İmamının Bazı Görevleri", İ.M.D., V/III, s.26-36.

XVI. yüzyılda diğer Osmanlı sancaklarında olduğu gibi Hüdavendigâr Sancağı'na bağlı Yenişehir kazasının köyleri de iktisadi ve içtimai hayatın ağırlık noktalarını teşkil ediyordu. Halkın geçimini genellikle tarım yoluyla temin etmesinden dolayı nüfusun çoğunluğu köylerde toplanmıştı. Bu yüzden devletin mali gücünü sağlayan vergiler için en verimli kaynak köylerde meskun olan reaya sınıfı idi.⁶⁴

Osmanlı idari yapı ve teşkilatında köylerin ifa ettikleri rol oldukça önemi haizdir. İdari yapı olarak belki en küçük ünite olmalarına rağmen imparatorluğun içtimai ve iktisadi düzenindeki fonksiyonları oldukça yüksektir. O fonksiyonun en önemli göstergesi olarak şu genellemeyi yapacak olursak yanlış düşmemiz imkansızdır. “şehirli, hayatını idame etmek için köylüye muhtaçtır.”

Köy halkı bütünüyle bir tarım toplumdur. Köylü veya o zamanki tabirle reaya sakin olduğu köyün çevresinde bulunan ve arazinin verimine, sulanabilirliğine göre büyüklüğü değişen çiftlikleri ekip biçen elde ettiği mahsulden beşte birini öşür olarak devlete veya onun tayin ettiği kişiye ödeyen kişidir.⁶⁵

Köy ve köylü hakkında bu kısa bilgilerden sonra Yenişehir kazasının köy ve mezralarının nüfusuna geçebiliriz.

- 1486 yılında yapılan tahrirde geliri Hass-ı Hümayun olarak geliri merkeze giden köylerin adedi 16, bu köylerdeki toplam hane sayısı 185, mücerred sayısı ise 37'dir.⁶⁶
- 1530 yılında yapılan tahrirde ise geliri merkez hazineye giden köylerin sayısı 18, bu köylerdeki toplam hane sayısı 319, mücerredlerin sayısı ise 84'tür.⁶⁷
- 1486 yılındaki tahrirde kazada zaim ve sipahilerin tasarruf ettiği köy sayısı 3, bu köylerdeki toplam hane sayısı 13, mücerred ise 1'dir.⁶⁸
- 1530 yılındaki tahrirde zaim ve sipahilerin tasarruf ettiği toplam köy sayısı 13, bu köylerdeki toplam hane sayısı 65, mücerred ise 17'dir.⁶⁹
- 1486 yılındaki tahrirde kale tımarları ile mülk topraklara rastlanmamıştır.
- 1530 yılındaki tahrirde ise kale tımarı olarak 2 köy, mülk toprak olarak 4 köy mevcuttur.

⁶⁴ Mustafa AKDAĞ , “Osmanlı Devleti'nin Kuruluş ve İnkışaf Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti”, *Belleten*, XIII, s.540.

⁶⁵ M.Ali ÜNAL, *Harput Sancağı*, s.66.

⁶⁶ TD.Nr.23, s.75,82.

⁶⁷ TD.166, *Tıpkı basım*, s.41,42.

⁶⁸ TD.Nr.23,s.82,88.

⁶⁹ TD.166, *Tıpkı basım*, s.42,44.

- Kale tımarında 15 hane, 4 mücerred mülk topraklarda ise 87 hane 40 mücerred mevcuttur.⁷⁰
- 1486 yılındaki vakıf köyleri hakkında malumat bulunmamaktadır.
- 1530 yılındaki tahrirde ise Evkaf-ı Ammeye ait toplam 24 köy Evkaf-ı Selatin'e ait 4 köy vardır. Bunların nüfusları ile ilgili malumat bulunmamaktadır.⁷¹

Hane ve mücerred sayıların verdiğimiz köy ve mezraların tahmini nüfusları ileride tablolarda gösterilecektir.

3.KONAR GÖÇERLER

Anadolu'nun Kızılırmak'tan itibaren batı taraflarında Marmara ve Ege denizine kadar uzanan saha ile Rumeli'de yaşayan yaylak-kışlak mahalleri arasında devamlı bir hareket içinde olup at, koyun, keçi, deve ve katırdan ibaret sürülere sahip bulunan Türkmen aşiretlerine "yörük" adı verilmektedir.⁷²

Zira bunlar yaylakta hayvanlarını otlatmakta kışlakta ise buldukları yerde ziraat yapmaktaydılar. İşte tam bir göçebe hayat tarzı içinde olmayan yörükler göçebelikle yerleşik hayat arasında bir ara şekle sahip bulduklarından resmi vesikalarda ekseri "konar göçer" lafzı ile olunmaktadırlar.⁷³

Anadolu'da yörük tabir edilen ve konar göçer hayat tarzının gereği olarak yaylak-kışlak hareketine tabi olan konar göçerler bu hayat tarzlarının bir sonucu olarak hayvancılıkla uğraşmaktaydılar. Bunların asıl hüviyetleri hayvancılık ve çobanlık idi. Aynı zamanda bunların imparatorluğun et ihtiyacını karşıladığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı zamanda konar, göçer, halk devamlı yer değiştirmeleri sebebi ile üzerlerinde buldukları toprakların teşkilatına bağlı olarak tımar, zemet veya has reayası olabilmektedirler.⁷⁴ İncelediğimiz defterlerde konar göçerlerle ilgili malumat yoktur.

⁷⁰ TD.166, Tıpkı basım, s.45.

⁷¹ TD.Nr.166, s.49,54.

⁷² Faruk SÜMER, "XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak'ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumi Bir Bakış" İ.F.M. XI/1-4, İst.1952, s.511.

⁷³ Cengiz ORHONLU, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretleri İskan Teşebbüsü*, (1691,1696) İst.1963, s.12.

⁷⁴ Yusuf HALAÇOĞLU, a.g.e., s.19-20.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YENİŞEHİR KAZASINDAKİ İKTİSADİ YAPI

1-)Ziraat ve Hayvancılık

Osmanlı ekonomisinin temelini ziraat teşkil etmekte olup halkın büyük bir çoğunluğu da bu sahada çalışmakta idi. Bu saha başlıca ekincilik, bağcılık ve hayvancılık olmak üzere üç şekilde gelişmiştir.

Kendine özgü bir dinamiğe sahip ve devletin ancak belirli bir ölçüde yönlendirebildiği Osmanlı iktisadi yapısı toplumdaki üretim biçimi ve bölgedeki özelliklere göre değişiklikler arz etmektedir.⁷⁵

Osmanlı iktisadi sistemi Osmanlı hayat tarzı ile ilgilidir. Hayat tarzının da toplumsal zihniyetle yakın ilgisi vardır. Zihniyet hayat tarzını şekillendiren düşünce yapısıdır. Osmanlı iktisadi sistemi talep yönlü değil arz yönlüdür. Bu hem insan hem toplum hem de ekonomi için böyledir. Klasik Osmanlı zihniyetine göre insan alıcı olmaktan çok verici olmalıdır.

Bu iktisadi çerçeve paralelinde İstanbul'un fethinden evvel Bursa ve Yenişehir Osmanlı Devleti'nin başkentleri olarak süratle gelişmiş, aynı zamanda yalnız Anadolu ile Rumeli arasındaki ticaretin bir merkezi haline gelmekle kalmamış, batı ile doğu arasındaki milletler arası ticaretin en mühim antrepolarından bir mevkie yükselmiştir. Bu sebeple Bursa Osmanlı'nın başkenti İstanbul'a nüfus bakımından yoklamış, hatta İstanbul'u aşmıştı.⁷⁶

Yenişehir ve çevresi Osmanlı Devleti zamanında ; bugün olduğu gibi mühim ziraat sahalarından biri olarak kabul edilmektedir. Yenişehir kazası coğrafi hususiyetleri sebebiyle tarım için oldukça elverişli bir yapıya sahip bulunmaktadır. Göksu nehrinin terssübatıyla teşekkül etmiş olan Yenişehir Ovası bölge ziraatının önemli bir noktasını teşkil eder.

Diğer taraftan ziraatın iklim ile de yakından alakası olduğu aşikardır. Yenişehir kazasının iklimi, denizsellik etkisinden azda olsa uzak olmasına rağmen tam karasal bir iklim

⁷⁵ Ahmet TABAKOĞLU, "Osmanlı İktisadi Sistemi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, V, s.9.

⁷⁶ Halil İNALCIK, "Bursa, XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İst.1993, s.203.

Osmanlı miri arazi rejiminin temellerini yani başlangıç safhalarını tahlil edecek olursak Osmanlı Devleti'nde miri arazi rejimi Osmanlı Devleti'nin başlangıcından itibaren tatbik edildiği aşıkardır. Baldiceanu maliyeden müdevver defter kataloğunda 9 numarada kayıtlı bir tahrir defterine istinaden tımar tevcihinin I. Murat'tan da önce Orhan Gazi zamanına kadar çıktığını göstermişti.⁸⁹

Tahrir defterleri dışındaki kaynaklardan hareketle tımar sisteminin devletin kuruluşuyla başladığını ortaya koymakta imkan dahilindedir. Osmanlı vekayinameleri şehirlerin asayişinden sorumlu subaşından söz etmektedir. Subaşı tımarlı sınıfından bir görevlidir. Nitekim subaşı Fatih Kanunnamesinde zikr edilmektedir. Bir çok Osmanlı vekayinamesinde Karacahisar'ın fethinden sonra Osman Gazi'nin bir subaşı atadığı kayıtlıdır.⁹⁰

Sonuç olarak tımar sisteminin Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan beri var olduğunu anlamaktayız.

Miri arazi rejimi devlete bütün köylü sınıfını ve tarım ekonomisini kontrol ve düzenleme yetkisi veriyordu. Aynı zamanda miri arazi bütün tarım topraklarını kapsamaz, yalnızca hububat ziraati yapılan tarla olarak kullanılan araziye denir idi. Bağlar ve bahçeler bunun dışında kalmaktadır. Tarla, bağ ve bahçe haline getirilemez. Tarlaların devamlı işletimi kanunla garanti altına alınmıştır. Aile emek ünitesini kısaca reaya çiftliğini devlet daima kontrol altında tutmaktadır.⁹¹

Yenişehir kazasındaki toprakların büyük kısmı ziraate açık sahalarda. Buralarda çalışanlar ise has, zeamet ve tımar üniteleri bünyesindeki köyler ile, vakıf ve mülk köylerde oturan köy sakinleri çiftçiler idi. Bunlar buldukları köylerin tasarruf şekline göre tımar raiyyeti, has raiyyeti ve vakıf raiyyeti gibi adlarla anılırlar. Bu adlar aynı zamanda onların hukuki vaziyetlerini de belirtirdi. Ayrıca bunlar ellerindeki toprak miktarına ve medeni durumlarına göre deftere kaydedilirler, buda onların sahib-i arza karşı olan hukuki ve iktisadi mükellefiyetlerini gösterirdi.

Şimdi Yenişehir kazasındaki raiyyetin topraklarını tasarruf şekline geçebiliriz.

⁸⁹ Niccara BALDİCEANU, *XIV.Yüzyıldan XVI. yüzyıla Osmanlı Devleti 'nde Tımar*, (çev.M.Ali Kılıçbay), Ank.1985, s.29.

⁹⁰ M.Ali ÜNAL, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, s.184.

⁹¹ Halil İNALCIK, "Köy, Köylü ve İmparatorluk", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İst.1993, s.3.

a) Çiftlik

Miri arazi rejiminin uygulandığı yerlerde toprağın mülkiyeti devlete ait olmakla beraber tasarruf hakkı tapu bedeli veya tapu resmi denilen peşin bir kira bedeli alındıktan sonra daimi ve ırsi bir nevi kiracılık sözleşmesiyle onları işleyecek olan köylülere reayaya bırakılmıştı.⁹²

Köylü kiracısı bulunduğu bu toprakları işleyerek elde ettiği mahsulden devlete veya devletin tayin ettiği sipahiye öşür denilen ve miktarı bölgelere göre değişen bir vergiyi vermekle mükellefti. Ayrıca reaya sipahinin izni olmadan toprağı 3 yıldan fazla boş bırakamazdı. Aksi takdirde toprağı elinden alınır. Ve başka raiyyete verilirdi. ayrıca reaya köyünü terkedip gidemez. Giderse sipahisi kendisini tekrar eski yerine dönmeye mecbur edebilirdi.⁹³

Köylünün elindeki topraklar bir çiftçi ailesinin işleyebileceği büyüklükte parçalara ayrılmıştı. Bu parçalara çift veya çiftlik deniyordu. Çiftlik ziraat yapılan yer anlamında ve umumiyetle bir çift öküzün işleyebileceği arazi olarak tanımlanmıştır.⁹⁴

Ayrıca çiftlik arazinin bulunduğu mahalle ve toprağın yetiştirme kabiliyetine bağlı olarak değişmek üzere âla, evsat ve edna olarak belirlenmiştir.⁹⁵

Bizim incelediğimiz Yenişehir kazasının; üst birimi olan Hüdavendigâr Livasında “Ala” yer 70-80 dönüm, “Evsat” yer 100 dönüm, ve “Edna” yer 130-150 dönüm olarak belirlenmiştir.⁹⁶

Yenişehir kazasında 1486 tahririne göre çift tasarruf eden raiyyet sayısı 6’dır. Nim çift 1 adet vardır. Ekinlü yoktur. Bennak ise 6 adet vardır.⁹⁷

⁹² Ö.Lütfi BARKAN, “Çiftlik”, *İ.A..III*, s.392.

⁹³ M.Ali ÜNAL; *XVI.Yüzyılda Harput Sancağı*, s.89.

⁹⁴ Halil İNALCIK; “Osmanlılarda Raiyyet Rusumu”, *Bellekten*, XXIII/92, s.582.

⁹⁵ Ö.L. BARKAN; “Çiftlik”, s.393.

⁹⁶ Hüseyin ÖZDEĞER; *XVI.Yüzyıl Tahrir Desterlerine Göre Antep’in Sosyal ve Ekonomik Durumu*, İst.1982, s.61.

⁹⁷ *TD.Nr.23*, s.75-90.

Aynı kazada 1530 tahririnde ise 23 çift vardır. 65 aded nim çift vardır. 25 aded ekinli ve 178 aded bennak vardır.⁹⁸

Görüldüğü üzere ekin ekilen arazilerde ve nüfusta muazzam bir artış vardır.

b-) Sipahi Çiftlikleri

Sipahi tımarında doğrudan doğruya sipahi tarafından işletilen ve kılıç yeri tabir edilen hassa çiftlikler ve çayırlar mevcuttur. Hatta bazen değirmen , bağ ve bahçede hassa olabilmektedir. Bizzat sipahiler tarafından işletilen o zamanki deyimle sipahinin çifti yürüyen bu çiftliklerin menşei, Osmanlı öncesinde mevcut olan malikane sistemine bağlanmaktadır. Sipahinin kendisi ve ailesi meşgul olmadığı takdirde sipahi tarafından miri topraklardan ayrılıp reaya çiftliklerinden farklı olarak tamamen şahsi ve serbest anlaşma usulü ile kiraya verilebiliyordu. Bu tür kiracılık münasebetleri mahalli örf ve adetlere göre ayarlanan bir ortacılık şeklini almaktaydı. Bu gibi hassa çiftlikler ile bağ, bahçe ve çayırlar tımarın kılıç yerine bağlı demirbaşları olarak bir nevi makam maaşı şeklinde korunmuşlardır.⁹⁹

İncelediğimiz iki defterde biz hassa çiftlik tabirine rastlayamadık.

c-) Padişah Hasları

Has yıllık geliri 100.000 akçeden fazla olan toprak parçalarına denir idi. En büyük has yıllık geliri 1.200.00 akçe olan topraklardı. Daha büyük toprakların has olarak verilmesi yasak idi. Haslar en büyüğü vezir-i azama olmak üzere vezirlere, beylerbeylerine ve sancakbeylerine verilir idi.¹⁰⁰

Padişah hasları ise miri arazi rejiminin uygulandığı yerlerde devlete ait gelir kaynaklarının bir kısmı doğrudan Hazine-i Hümayun'a alınması şeklinde tarif edilir. Doğrudan devlet hazinesine alınan bu gelir kaynaklarına hassaha-i padişah-ı alem penah veya havass-ı hümayun denmektedir. Padişah haslarını teşkil eden gelirler genel olarak ilk kısma ayrılmaktadır. Bunlara mahsulat ve maktuat denmektedir. Mahsulat köy ve mezraların vergi geliridir. Maktuat ise mukataa gelirleridir. Ayrıca cizye, adet-i ağnam gibi bir kısım maktu vergilerde padişah haslarına aittir ve dirlik olarak tevcih olunmazlar. Fakat istisna olarak tevcih edildiği yerlerde olmuştur.¹⁰¹

⁹⁸ TD.166, *Tıpkı basım*, s.41-54.

⁹⁹ Ö.L.BARKAN,"Çiftlik", s.393.

¹⁰⁰ Nejdet SEVİNÇ, *Osmanlı Yükselişi ve Çöküşü*, İst.1991, s.74.

¹⁰¹ M.Ali ÜNAL, *a.g.e.*, s.167.

Yenişehir kazasının merkezindeki mukataalar padişah hassı statüsündedir. 1486 yılı tahririnde bu mukataaların toplam geliri 7555 akçedir.¹⁰²

1530 tahririnde ise bu gelir kalemleri büyük bir artış göstererek 23875 akçeye yükselmiştir.¹⁰³

Yenişehir kazasının vergi gelirlerinin meblağının yüksek olması bazı karye ve mezralarında padişah hassı olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin 1486 tahririnde bu karye ve mezraların toplam geliri 64654 akçedir.¹⁰⁴

1530 tahririnde ise bu gelirler artış göstererek 95709 akçeye yükselmiştir.¹⁰⁵

d-) Zeametler

Zeamet geliri 20.000 ila 99.999 akçe arasında olan dirliklere verilen isimdir. Zeamet orta dereceli devlet memurlarına ve sipahi subaylarına tevcih edilmektedir. Bunlar arasında bazı yörük beyleri, müsellim beyleri, defter kethüdarları, tımar defterdarları, sancakbeyi ve beylerbeylerin oğulları sayılabilir. Ayrıca dirliğe geçmek isteyen kapıkulu mensuplarından, çavuş, müteferrika, kapıcı ve divan katiplerine zeamet verildi.¹⁰⁶

Zaim denilen zeamet sahibi tımarlı sipahiler gibi dirliğinin bulunduğu yerde ikamet etmek ve sefere çağrıldığında cebelüsü ile gelmek zorunda idi. Zeametler serbest tımar statüsünde olduğundan zaimler zeameti dahilindeki bad-ı heva türü vergilerin tamamını tasarruf ettiği gibi, sefere gitmediği zaman dirliği elinden alınmaz. Sadece bir yıllık vergi geliri müsadere edilirdi.¹⁰⁷

Yenişehir kazasında 1486 tahririnde zeametle rastlanmamıştır. Ancak 1530 tahririnde 39606 akçelik bir zeamet vardır.¹⁰⁸

e-) Tımarlar

Osmanlı Devleti'nde tımar devletin geçimlerine ve hizmetlerine ait masrafları karşılamak üzere bir kısım askerlere ve memurlara muayyen bölgelerde kendi nam ve

¹⁰² TD.Nr.23, s.76,80.

¹⁰³ TD. 166, Tıpkı basım, s.41-42.

¹⁰⁴ TD.Nr.23, s.80-84.

¹⁰⁵ TD.166, Tıpkı basım, s.41-44.

¹⁰⁶ Halil SAHİLLİOĞLU, "Zeamet", İA, XIII, s.478.

¹⁰⁷ M.Ali ÜNAL, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, s.177.

¹⁰⁸ TD.166, Tıpkı basım, s.45.

Yenişehir kazasında 1486 yılında yapılan tahrirde mülk topraklara rastlanılmamıştır. 1530 yılında yapılan tahrirde ise 5 ayrı mülk arazi vardır. Ve bunların toplam geliri 19.971 akçedir.¹¹⁴

g-) Vakıf Topraklar

Vakıf kelimesi ıstılah olarak VIII. asır ortalarından XIX. asır sonlarına kadarki dönemde İslam ülkelerinin iktisadi ve içtimai hayatında ehemmiyetli bir rol oynayan dini ve içtimai bir müessesenin adıdır.¹¹⁵

Osmanlı sistemi içersinde vakıf arazinin kaynağı mülk arazi idi. Kişiler malik oldukları arazi, gayrimenkul ve malları vakfedebilirler. Ancak vakıf yapacak kişinin mülkiyet sahibi olmasının yanında yetişkin , akli iradeye sahip, hür, kanuni ehliyete sahip olması ve borçlu olmaması gerekir.¹¹⁶

Ayrıca Osmanlı Devleti'nde vakıf kuranların başında öncelikle padişahlar, hanedana mensup şehzadeler ve sultanlar gelmektedir. İlk Osmanlı Hükümdarlarından Sultan Orhan İznik'te medrese inşa ederek buraya zengin gelirler vakfetmiştir.¹¹⁷

Osmanlı dönemindeki vakıfların sayısı, vakıf eserler, gelirleri ve bugünkü durumları konusunda henüz yeterli araştırmanın yapılmış olduğu söylenemez. Ancak Barkan'ın yaptığı araştırmalara göre XVI. yüzyılın başlarında toprakların beşte birinin vakıflara ait olduğu anlaşılmaktadır. Geri kalan topraklarında beşte biri padişah haslarına beşte üçü ise dirlik sahiplerine ayrılmıştır.¹¹⁸ Bu Osmanlı Devleti'nde vakfa verilen önemin göstergesidir.

Yenişehir kazasında 1486 yılında tahrirde vakıflarla alakalı malumata rastlanmamıştır.1530 yılında yapılan tahrirde ise evkaf-ı amme ve, evkaf-ı selatin gelirleri 78605 akçedir. Evkaf-ı amme gelirleri ise 135145 akçedir.¹¹⁹

4- YENİŞEHİR KAZASINDAKİ TARIMSAL ÜRETİM

Osmanlı Devleti'nin ekonomisi tarıma dayanıyordu. Yenişehir kazası da bu genel kurula uyuyordu. Aynı zamanda günümüzde de bu mevcut durum devam etmektedir. Ilıman

¹¹⁴ TD.166, Tıpkı basım, s.46,47.

¹¹⁵ Bahaddin YEDİYILDIZ; "Vakıf" İA, XIII, s.153.

¹¹⁶ Ömer Nasuhi BİLMEN; *Hukuk-u İslamiye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, IV, İst.1985, s.311.

¹¹⁷ A.Himmet Berki; "Vakıf Kuran İlk Osmanlı Padişahı"; *V.D*, V,s.127,129.

¹¹⁸ Ö.L.BARKAN, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak Vakıflarının İdari-Mali Muhtariyeti Meselesi", *Türk Hukuk Tarihi Dergisi*, I, Ank.1944, s.15.

¹¹⁹ TD 166, Tıpkıbasım, s.47-54.

karasal iklimin hüküm sürdüğü bölgede tarım yakın zamana kadar geleneksel usullere göre yapılıyordu. Toprağın nadasa bırakılması eskiden olduğu gibi bugünde uygulanmaktadır.

Tahrir defterlerinde “hasıl” ve “el mahsulat” başlığı altında vergiye tabi ürünlerin listesi veriliyordu. Topraktan yetiştirilen her türlü üründen öşür, saraçhane, başhane, şaraphane v.s. gibi yerlerden resim alınıyordu. Ayrıca niyabet ve bad-ı hava da yazılıyordu. Nahiye de yetiştirilen ürüne göre vergiler çeşitlilik arz ediyordu.

Yenişehir kazasında başlıca yetiştirilen ürünler şunlardır.

a-) Buğday (Hinta)

Yenişehir kazasında buğday aşağı yukarı her köyde yetiştiriliyordu. Bunda Yenişehir kazasındaki mevcut karasal iklimin bir etkisi vardır.

Buğday; ekmek, nişasta gibi temel gıda maddelerinin hazırlanmasında kullanılıyordu.

Hüdavendigâr Livası Kanunnamesi’nde topraktan yetiştirilen her türlü üründen 1/8 oranında öşür alınıyordu. Öşür mud üzerinden hesaplanıp kaydediliyordu. Ayrıca Bursa mudunun 2,5 kile olduğu bu kanunnamede belirtilmiştir.¹²⁰

Hüdavendigâr Sancağı genelinde 1486’da 1 mud buğday 30 akçe idi.¹²¹

b-) Arpa (Şair)

Kazada buğdaydan sonra üretimi en fazla yapılan üründür. Buğdayın yetersiz olduğu yerlerde ve kuraklık yıllarında buğday ununa katılarak ekmek yapımında kullanılmaktadır. Fakat daha çok o devrin toplum hayatında çok mühim bir yer işgal eden atların ve davarların yemi olarak üretilmektedir.

Arpadan alınan öşürde 1/8 oranında idi. 1486’da 1 mud arpa 20 akçe idi.¹²²

c-) Burçak

Hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Fakat nahiye sınırları içinde oldukça kısıtlı ekilmektedir. Bu ürünün mudun akçe olarak karşılığı bilinmediği için yazılmamıştır.

¹²⁰ Ö.L.BARKAN, “Hüdavendigâr Kanunnamesi”, 3, 1, 13.

¹²¹ Halime DOĞRU, *XV. Ve XVI. Yüzyıllarda Sivrihisar Nahiyesi*, Ank.1997, s.128.

¹²² Halime DOĞRU, *a.g.e*, s.128.

d-) Meyve üretimi

Yenişehir kazasında hububat üretimi ağırlıkta olduğundan dolayı meyve üretimi sınırlı ve münferittir. Ayrıca incelediğimiz defterlerde bu konuda ayrıntılı malumat bulunmamaktadır. Ancak şeftali üretimi günümüzde Yenişehir’de oldukça yaygındır.

5- YENİŞEHİR KAZASI’NDA VERGİLER

Osmanlı Devleti XVI. yüzyılın başlarından itibaren fetihlerle sürekli genişlediği için devletin hukuki, askeri, mali ve sosyal yapısında da devamlı gelişme ve değişimler vuku bulmuştur. Bundan dolayı imparatorluğun her tarafına şamil tek bir vergi düzeni konulamamış fethedilen her bölgenin coğrafi şartları , ırki ve kültürel özellikleri ile sosyal ve ekonomik yapısı dikkate alınarak ayrı ayrı düzenlemeler yapmak yoluna gidilmiştir.¹²³

Ülkenin her tarafında cari olan ve sipahi zümresi ile reaya arasındaki münasebetleri tanzim eden kanunnameler tertip edilmiş olduğu gibi eyaletlerin sancakların nahiyelerin ve hatta bazı sosyal zümrelerin özellikleri dikkate alınarak ayrıca kanunnamelerde düzenlenmiştir. Bu kanunnamelerde çiftçi sınıflarının hak ve sorumlulukları hangi üründen ne nisbetle vergi verecekleri gibi hususlarla, sanayi ve ticari faaliyetlerin nasıl vergilendirilecekleri ve ehl-i örf tabir edilen devlet memurlarının reayaya karşı olan davranışları tek tek konu edilmiştir.¹²⁴

Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu’nda bütün devlet gelirlerini ve masraflarını tek bir merkezden idare etmeği gerektiren bugünkü anlamıyla bir devlet bütçesi ve bu masrafların muayyen bir takım prensiplere göre halka yönlendirilmesi şeklinde ortaya çıkan bir vergi telakkisi de yoktu. Devlet zamanın teşkilat ve maliye sisteminin icaplarına uyarak vergi toplamak hakkını büyük ölçüde dirlik sahiplerine ve vakıflara bırakmıştı.¹²⁵

İmparatorluğa yeni katılan mahallerde devletin vergi, tımar ve benzeri konularda hukuki standardı demek olan Kanun-ı Osmaniye uygulamak yerine o bölgede daha önceki hakimler tarafından konulmuş olan vergi düzenini ve mevzuatı bir müddet daha devam

¹²³ Şinasi ALTUNDAĞ, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Vergi Sistemi Hakkında Kısa Bir Araştırma”, *D.T.C.F.D.*, V, Sayı 2, s.189.

¹²⁴ M.A.ÜNAL, *XVI.Yüzyılda Harput Sancağı*,s.117.

¹²⁵ Ö.L.BARKAN, “Avarız”, *İA*, I,s.14.

ettirmek ve orada Osmanlı hakimiyeti pekiştiren ve halk Osmanlı idaresine iyice alıştıktan sonra tedricen Kanun-ı Osmani'ye geçmek şeklinde bir siyaset takip edilmiştir.¹²⁶

Şimdi bu değerlendirmelerden sonra Osmanlı vergi kaynaklarını ele alabiliriz.

a-) Öşür

Öşür kelime olarak 1/10 anlamına gelen Arapça kökenli bir kelime olup miri arazi rejiminin uygulandığı her yerde devlet ziraatle uğraşan çiftçilerden, elde ettikleri mahsulün öşrünü almaktadır. Fakat uygulamada devlet tamamiyle kendisine ait bu vergileri devlet adına sipahi, zaim ve has sahibi gibi muayyen mükellefiyetleri yerine getirmek mukabilinde bazı kişilere bırakmıştır.¹²⁷

Öşür orta çağlardan beri Müslüman ve Hıristiyan alemlerinin tanıdığı bir vergidir. İslamiyet'in ilk zamanlarından itibaren bütün İslam devletlerinde alındığı için şer 'i bir vergi olarak mütalaa edilmiştir.¹²⁸

Öşür pek nadir durumlarda onda bir olarak uygulanmıştır. Çoğunlukla 1/8,1/6 ve 1/5 olmak üzere hatta bazı hallerde ürünün yarısını almak şeklinde tatbik edilmiştir. Nisbetlerin değişik olmasının sebebi, arazinin verimliliği, sulama şartları, ziraat yapılan hububatın çeşidi mahalli örf ve adetlerin dikkate alınmış olmasıdır.¹²⁹

Yenişehir kazasında, Hüdavendigâr Livası kanunnamesinde belirtildiği üzere topraktan yetiştirilen her türlü üründen 1/8 oranında öşür alınıyordu.¹³⁰

b-) Şahsa Bağlı Alınan Vergiler

b-1) Çift Resmi

Osmanlı İmparatorluğu'nda miri arazi rejiminin uygulandığı bölgelerde çift tabir edilen muayyen büyüklükteki bir araziye tasarruf eden raiyyetin ödediği vergiye çift resmi denir. Önceden de bahsedildiği gibi çiftlik arazinin verimliliğine, sulanabilirliğine göre değişen 60-150 dönüm arasındaki toprak parçasıdır.

¹²⁶ Ö.L.BARKAN, "Osmanlı Devrinde Uzun Hasan Bey'e Ait Kanunlar" *Türkiye'de Toprak Meselesi*, s.545,572.

¹²⁷ M.A.ÜNAL, *a.g.e.*, s.119.

¹²⁸ Lütfi GÜÇER, *a.g.e.*, s.51-52.

¹²⁹ Ö.L.BARKAN, "Öşür", *İA*, IX, s.485.

¹³⁰ Ö.L.BARKAN, "Hüdavendigâr Livası Kanunnamesi", 3-1-13.

Çift resmi nim çift tasarruf eden reayadan yarısı alınmak şeklinde görülür. Nim çiftten az toprak tasarruf eden reaya ise 2-5 dönüme 1 akçe olmak üzere dönüm resmi ödür. Buna baz yerlerde zemin resmide denir.¹³¹

Bizim incelediğimiz Hüdavendigâr Livası'nda çift resmi olarak bir çift tasarruf eden köylüden 33 akçe alınmaktadır.¹³²

1486 tahririnde çift resmi veren 6 kişi nim çift ise 1 kişidir.¹³³

1530 tahririnde ise 23 çift 65 adede nim çift vardır.¹³⁴

b-2) Bennak Resmi

Genel olarak elinde nim çiftten az yeri bulunan "kar-ü kisbe" kadir, evli, ayrı bir yerde veya babası ile birlikte oturan reayaya bennak denmektedir.¹³⁵

Bennaklar "ekinli bennak" ve "caba bennak" olarak ikiye ayrılır. Nim çiftlikten az yer tasarruf eden reayaya ekinli bennak hiç yeri olmayan reayaya'da caba bennak denilmektedir.¹³⁶

1486 tahririnde Yenişehir kazasında 6 adet bennak vardır.¹³⁷ 1530 tahririnde ise bu resmi ödeyenler 178 adede çıkmışlardır.¹³⁸

b-3) Mücerred Resmi

Ataları hizmetinde olmayıp kendi öz karlarında olan Müslüman bekarlardan alınan bir resimdir. Mücerredler buluş çağına ermiş ve bir iş tutabilme gücüne sahip reaya oğullarıdır. Bunlar toprak işçisi olarak veya başkalarının arazisini kiralayarak kazanç sağlarlar. Mücerredler üzerinde kayıtlı buldukları sipahinin tımarı dışında serbestçe çalışabilmekte idiler.¹³⁹

¹³¹ M.A.ÜNAL, *a.g.e.*, s.128-129.

¹³² Halil İNALCIK, *Osmanlılarda Raiyyet Rûsumu*, s.585.

¹³³ TD.Nr.23, s.85-89.

¹³⁴ TD. 166, *Tipka basım*, s.41-54.

¹³⁵ Neşet ÇAĞATAY, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler", *D.T.C.F.D*, V, s.491

¹³⁶ Halil İNALCIK, *a.g.e.*, s.589.

¹³⁷ TD.Nr.23, s.77-90.

¹³⁸ TD.166, *Tipka basım*, s.42-54.

¹³⁹ Halil İNALCIK, *a.g.e.*, s.588.

Hüdavendigâr Livası kanunnamesinde mücerred resmi 6 akçe olarak takdir edilmiştir.¹⁴⁰

1486 yılı tahririnde Yenişehir kazasında 38 aded mücerred vardır.¹⁴¹

1530 yılı tahririnde ise 155 aded mücerred vardır.¹⁴²

c-) Maktu Vergiler

c-1) Resm-i Asiyab

Değirmen Osmanlı klasik devrinin en önemli sanayi tesislerinden biri durumundadır. Halkın temel gıda maddesi olan buğday ve arpanın buralarda öğütülerek un haline getirildiği bilinmektedir. Değirmenin her yerde bulunması mümkün değildir. Daha çok su olan ve değirmen yapmaya müsait yerlerde bulunmaktadır. Bu sebeple değirmen bulunan köyler çevre köylerin ve konar göçerlerin çokça uğradığı yerler arasındadır. Buda söz konusu köylerin sosyal ve ekonomik hayatına olumlu yönde tesir eden faktörlerden birisidir.¹⁴³

Su veya yel ile dönen un değirmenlerinden alınan resme Resm-i Asiyab denilmektedir. Değirmen resminin miktarı zaman ve mekana göre farklılık göstermektedir. Bazen değirmenin durumuna göre hububat olarak da resm alındığı olmuştur.¹⁴⁴

¹⁴⁰ Ö.L.BARKAN, "Hüdavendigâr Kanunnamesi", 3,1,13.

¹⁴¹ TD.Nr.23, s.76-90.

¹⁴² TD.166, Tıpkı basım, s.42-54.

¹⁴³ M.Ali ÜNAL, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, s.155-156.

¹⁴⁴ Neşet ÇAĞATAY, *a.g.e.*, s.503.

Resm-i Asiyab değirmenin yılda kaç defa döndüğüne göre değişmektedir. Bazı değirmenler 3 ay, bazıları 6 ay, bazıları ise tam yıl çalışmaktadır. Her ay için 5 akçe takdir edildiğinden 3 ay çalışan değirmenin resmi 15 akçe, 6 ay döneninki 30 akçe ve tam yıl dönenin ise 60 akçedir.¹⁴⁵

c-2) Resm-i Bezirhane

Bulgur değirmenlerine verilen isimdir. İncelediğimiz defterlerde bu tür değirmenlere rastlanılmamıştır.

c-3) Ağnam Resmi

Hüdavendigâr Livası kanunnamesine göre 2 koyuna 1 akçe olarak alınır.¹⁴⁶

d-) Arizî Vergiler

Miktarı sabit olmayıp zuhurata bağlı vergi ve resimlere arizî vergiler diyoruz. Bunlara bad-ı heva gurubu vergilerde denilebilir.

Bu vergiler tahrir emini, tımar arazisinin genişliği ve reyanın nüfusuna göre tahmini bir şekilde takdir etmiştir. Çünkü bir sipahinin tımarında kaç kızın evlenip resmi aruz ödeyeceği, kaç kişinin tapu resmi ödeyeceği ve cürüm ve cinayet olup olmayacağı bilinmez. Bu sebeple tahrir defterine tahmini bir rakam yazılır.¹⁴⁷

Bu resimleri tasarruf hakkı tımarın statüsüne göre değişmektedir. Serbest tımar sahipleri bunların tamamını tasarruf edebilmekte serbest olmayan tımar sahipleri ise yarısını almaktadırlar. Diğer yarısını subaşı ve sancakbeyleri ile paylaşmaktadırlar.¹⁴⁸

İncelediğimiz defterlerde bu resimlerle alakalı çok ayrıntılı malumat bulunmadığından bilgi veremiyoruz.

¹⁴⁵ Ö.L.BARKAN, "Hüdavendigâr Livası Kanunnamesi", s.3,1,13.

¹⁴⁶ Ö.L.BARKAN, *a.g.e.*, s.3,1,13.

¹⁴⁷ M.A.ÜNAL, *a.g.e.*, s.159-160.

¹⁴⁸ Ö.L.BARKAN, *Tımar*, s.311.

6- KAZA GELİRİNİN BÖLÜŞÜMÜ

1486 tahririne göre gelirler padişah hasları 64654 akçe , zaim ve sipahi tımarları 4263 akçedir. Bazdar tımarları, mülk topraklar ve vakıf gelirleri hakkında malumat yoktur.¹⁴⁹

1530 tahririnde ise gelirler padişah hasları 95709 akçe, zaim ve sipahi tımarları 103390 akçe, bazdar tımarları 15364 akçe, mülk topraklar 19971 akçe, Evkaf-ı Selatin'e bağlı vakıflar 78605 akçe, Evkaf-ı ammeye bağlı vakıflar ise 135145 akçedir.¹⁵⁰

7-YENİŞEHİR KAZASINDAKİ VAKIF MÜESSESELERİ

Gerek İslamiyet öncesi gerekse İslamiyet sonrasında kurulan Türk devletlerinde devletin temel görevi halkın refah ve mutluluğunun sağlanması olmuştur. Buna göre hükümdar halkın huzuru ve mutluluğu için adaletli kanunlar koyacak güvenliği sağlayacak ve paranın istikrarını temin edecektir. Sağlanan güven ortamı içerisinde halk serbestçe ekonomik ve sosyal faaliyette bulunacak ve üretim artışını gerçekleştirecektir. Üretim artışı ile devletin vergi geliri artacak, bununla devlet iyi bir ordu besleyecek ve yeni ülkeler fethedecektir. Bu daire içinde devlet sosyal ve ekonomik hayatta daha çok tanzim edici bir rol oynamaktadır. Toplumun hayat tarzı ve ekonomik tercihi konusunda tayin edici bir fonksiyon üstlenmektedir.¹⁵¹

Yenişehir kazasında iki tür vakıf çeşidi mevcuttur. Bunlar Evkaf-ı Selatin ve Evkaf-ı Âmme vakıflarıdır. Evkaf-ı Selatin vakıfları padişah ve aile efradı tarafından kurulan ve iaşeleri bu kişiler tarafından karşılanıp vakfedilen vakıflardır.

Evkaf-ı Âmme vakıfları ise hayırsever vatandaşlar tarafından kurulup iaşeleri ve istikbale matuf gelirleri bu şahıslar tarafından tedarik edilen vakıf çeşitleridir.

Yukarıda izahını verdiğimiz vakıfların amaçları toplumdaki gelir dağılımındaki eşitsizliği gidermek ve sosyal hayattaki düzeni sağlamak, sosyal tabakalar arasındaki gelir farklılıklarını minimum seviyeye indirmektir.

Askeri meselelerde varını yoğunu seferber eden Osmanlı Devleti sosyal hayata yönelik hiçbir yatırıma girişmemiştir.

Gerçi devlet birçok yol, köprü, kale, kışla vs. yaptırmıştır. Ancak bunlarda doğrudan doğruya askeri amaçlıdır. Devlet kendi bütçesinden medrese, imarethane, cami, mescid,

¹⁴⁹ TD.Nr.23, s.75-90.

¹⁵⁰ TD.166, Tıpkıbasım, s.42-54.

¹⁵¹ M.Ahî ÜNAL, a.g.e, s.244-245.

SONUÇ

- 1486-1530 yılları arasını kapsayan araştırmamızda Yenişehir kazasının siyasi, iktisadi ve içtimai pozisyonu tahlil edilmiştir.
- Bölge Osmanlı Devleti sınırlarına katılmadan evvel Bizans İmparatorluğu'na bağlı idi. Daha sonraları Osman Gazi ilk kez İnegöl Tekfurunu yenerek Bursa topraklarına girdi. Neticesinde 1301 tarihinde Yenişehir Osmanlılar tarafından feth edildi. Osman Gazi'nin ilerlemesinden rahatsız olan Bizanslılar Bursa Tekfurunun liderliğinde Osman Gazi'nin üzerine yürüdüler. 1301 yılında Koyunhisar mevkiinde yapılan savaşta Bizanslılar bozguna uğradılar ve Osmanlılar böylece bölgeye hakim oldular.
- 1301 yılında Yenişehir fethedilmesine müteakip Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti oldu ve böylece Osmanlı Devleti'nin idari ve siyasi mekanizmaları ilk defa buralarda vücut buldu.
- Yenişehir kazası Hüdavendigâr Livası gibi, Anadolu'nun en önemli sancaklarından birime bağlı bir kazadır. Bunun doğal bir sonucu olarak da bir kaza hüviyetinde olmasına rağmen hem nüfus hem de kazadan elde edilen vergi gelirlerine göre, Anadolu'nun diğer sancaklarına bağlı kazalardan daha üstün bir durumdadır.
- Yenişehir kazasının merkez tahmini nüfusu 1486 tahririnde 536 iken 1530 tahririnde 497'ye düşmüştür. Bu düşüşte şu husus çok önemlidir. Bölgede hane sayısı düşerken mücerredlerin sayısı yükselmektedir. Buda bize genç nüfusun arttığını ifade etmektedir.
- Yenişehir kazasında merkez nüfustaki hane sayısının azalmasına rağmen köylerdeki nüfus her iki tahrirde de artış göstermektedir. 1486 tahririnde 198 hane 38 mücerred varken, bu sayı 1530 tahririnde 486 hane 115 mücerrede yükselmiştir. Yani kazanın merkezindeki aileler, köylere göç etmişler. Kaza merkez nüfusu azalırken köylerdeki nüfus en az 2 misli artmıştır.
- Yenişehir kazasının kır kesimindeki faaliyetlerinin başında toprakla iştital gelmektedir. Yenişehir ve çevresi Göksu nehri vasıtasıyla teşekkül eden oldukça verimli Yenişehir ovasına sahiptir. Ziraî toprakların büyük bir kısmı da buradadır. Tahrir defterlerindeki işaretler bize Yenişehir kazasındaki ekili toprakların asgari miktarını tespit imkanı vermiştir. Ayrıca yine alınan vergilerden hareketle kazada yetiştirilen mahsul çeşitleri ve miktarları hakkında bilgi sahibi olabilmekteyiz. Bereketli topraklara sahip Yenişehir kazasında tespitlerimize göre başta buğday ve arpa olmak üzere, burçak ve meyve üretimi yapılmaktadır. Bilhassa buğday ve arpa miktarının tespiti ve nüfusa tatbiki , bu temel gıda maddelerinin halkın ihtiyacına kifayet edecek derecede olduğunun rakamlarla teyidini sağlamıştır.

Ayrıca mühimme defterlerinde elde ettiğimiz bilgilere göre Yenişehir kazası İstanbul'un et ihtiyacını karşılayan önemli merkezlerden biridir. Hicri 966 tarihine ait bir belgede İstanbul'da et sıkıntısının çekildiğini ve Yenişehir kadısına gönderilen emre göre koyun celeblerinin vakit geçirmeden İstanbul'a et sevkiyatını yapmaları emr edilmektedir.

Diğer taraftan kazadaki toprak tasarruf şekillerine baktığımızda kazadaki miri arazinin vakıf ve mülk araziye nisbetle fazla olduğu tespit edilmiştir. Kazada padişah hasları oldukça yüksek miktardadır. Bu oranın yüksek olmasının sebebi kazadaki verimli toprakların çok fazla oluşu ve bu topraklardan elde edilen vergi gelirlerinin çok yüksek olmasıdır. Çünkü Hass-ı Hümayun'a giden gelirler, memleketin en verimli ve vergi geliri en yüksek olan topraklarından seçiliyordu.

Ayrıca kazada kale ve sipahi tımarları, mülk topraklar ve vakıf toprakları mevcut idi.

Yenişehir kazasının merkezinden elde edilen ve direkt devlet hazinesine giden gelirler 1486 tahririnde 7555 akçe 1530 tahririnde ise bu gelirler büyük bir artış göstererek 23875 akçeye yükselmiştir.

Yenişehir kazasının toplamından elde edilen gelirler 1486 tahririnde 68917 akçe 1530 tahririnde ise yine artış göstererek 344434 akçedir.

Son olarak şunları söylemekte yarar görüyorum. Arşivimizdeki belgelerin incelenmesi günümüz tarihine büyük bir ışık tutacaktır. Çünkü toplumumuzun istikbale daha iyi hazırlanabilmesi için geçirdiği tarihi safhaların, iktisadi, sosyal ve kültürel yönleriyle bilinmesi gerekmektedir. Bu bakımdan araştırmamızda Yenişehir kazasını muhtelif yönleriyle, vesikaların el verdiği ölçüde objektif ve ilmi metodlarla ortaya koymaya çalıştık. Bizim yaptığımız bu çalışma bir çekirdek hüviyetindeydi. Bunun bütün bir imparatorluğa teşmil edilmesi halinde ise daha mühim hakikatlerin ortaya konacağı aşikardır. Bunun için çok fazla araştırmacının daha gelişmiş metodlarla bu işin üzerine gitmesi gerektiği kanaatindeyim.

TABLÖLAR

1- TAHRİRLERE GÖRE YENİŞEHİR MERKEZ MAHALLELERİ

TD nr		MAHALLELER	Hane	Mücerred
23	1486	Cami-i Orhan	30	5
		Mescid-i Bazar	41	12
		Kayseri	27	3
		Mezraha-i der nefsi-i Yenişehir	5	1
166 Tıpkı Basım Muha- sebe-i İcmal	1530	Cami-i Orhan	34	40
		Mescid-i Bazar	40	17
		Kayseri	13	5

2- ŞEHİR MERKEZİNİN GENEL NÜFUSU

		MAHALLELER	Tahmini Nüfus
TD nr 23 Mufassa 1	1486	Cami-i Orhan	155
		Mescid-i Bazar	217
		Kayseri	138
		Mezraha-i der nefsi- yenişehir	26
TD nr 166 Tıpkıba sım muhasa be-i İcmal	1530	Cami-i Orhan	210
		Mescid-i Bazar	217
		Kayseri	70
Toplam	1486	536	
	1530	497	

3-YENİŞEHİR MERKEZİNDE ELDE EDİLEN VERGİ GELİRLERİ

	GELİR BİRİMLERİ	TD nr	TD nr
		23	166
		1486	1530
1	An Zemin-i Bostan	100	100
2	Bac-ı Bazar	1200	1200
3	Hamam-ı Saray	-	1500
4	Hum	20	20
5	Mal-i Kirpas	15	-
6	Mukataa-i Başhane	50	50
7	Mukataa-i Bozhane	500	500
8	Mukataa-i Göl	920	6350
9	Mukataa-i meyhane-i Yenişehir ve Karakilise	1500	1500
10	Mezraa-i der nefsi-i Yenişehir	-	10555
11	Mukataa-i çayır-ı posteyn puş	200	250
12	Mahsul-ı Çayır	200	200
13	Resm-i Keyl	1900	800
14	Sazlık	950	850
	TOPLAM	7555	23875

4-TAHRİRLERİ GÖRE YENİŞEHİR NÜFUSU (1486-1530)

No	KARYE VE MEZRALAR	1486		1530	
		TD nr 23		TD nr 166	
		Hane	Mücerred	Hane	Mücerred
1	Ada	-	11	-	2
2	Akçabınar	-	11	-	4
3	Altunboğa	7	8	-	-
4	Aravud	-	-	-	-
5	Aydın	-	-	-	-
6	Aziz Beğ	-	15	-	2
7	Balıklagu	7	9	-	3
8	Baluklagu	5	-	1	-
9	Bavıku	-	5	-	2
10	Cebrail	-	4	-	-
11	Çamluca	-	-	-	-
12	Demürboğa	-	-	-	-
13	Demürkapu	7	10	-	-
14	Demürkapu	-	-	-	-
15	Dere	-	-	-	-
16	Durudlar	-	2	-	2
17	Gölcük	-	10	-	10
18	Gülşencik	-	-	-	-
19	Gündüret	-	-	-	-
20	Gündüzlü	-	-	-	-
21	Habil	-	-	-	-
22	Harbende	-	7	-	-
23	İncürlü	1	-	1	-
24	Karakilise	1	12	-	-
25	Kara omca	-	-	-	-
26	Karasilu	12	15	4	2

27	Katırlu	-	29	-	20
28	Kızıl-beğ	-	-	-	-
29	Koyunhisarı	7	14	-	3
30	Koz deresi	-	8	-	2
31	Köprühisar	5	13	6	3
32	Köprihisar	-	-	-	-
33	Kumsuz	2	-	-	-
34	Küçük-Ayas	-	3	-	-
35	Lalaoglu	-	9	-	5
36	Lulu	1	3	-	-
37	Lulu	4	5	-	3
38	Lulu	-	-	-	-
39	Makri	-	15	-	1
40	Makri	-	-	-	-
41	Marmaracık	-	-	-	-
42	Menteşe	15	25	3	2
43	Mezralar	-	-	-	-
44	Mezraa 3 adet	-	-	-	-
45	Misanoz	-	13	-	-
46	Misanoz	4	-	-	-
47	Nefs-i Yenişehir	103	87	21	62
48	Ondokuz köyden hisse	-	-	-	-
49	Ortaklar	-	40	-	-
50	Pusadlu	-	-	-	-
51	Savıcakbınar	-	3	-	-
52	Söğüdlü	-	-	-	-
53	Sülemiş	3	8	1	2
54	Sülemiş	-	3	-	1
55	Şahin Oğlu	-	2	-	-
56	Şehabettin	-	3	-	-
57	Timurboğa	-	38	-	16
58	Timurtaş	-	-	-	-
59	Topraköyüğü	5	14	-	-

60	Topraköyüğü	-	-	-	-
61	Ümid-viran	-	-	-	-
62	Vala	6	10	-	3
63	Yağrncı	-	9	-	2
64	Yassibağ	3	12	-	1
65	Yunus	-	1	-	2
TOPLAM		198	380	486	115

5-VERGİ GELİRLERİ (AKÇA)

No	KÖY VE MEZRALAR	TD nr 23 1486	TD nr 166 1530
1	Ada	-	3800
2	Akçabınar	-	6624
3	Altunboğa	4514	4930
4	Aravut	-	150
5	Aydın	1820	1820
6	Aziz Bey	-	3171
7	Balıklağı	5221	7000
8	Balıklağı	-	2500
9	Bavıku	-	1890
10	Cebrail	-	2179
11	Çamluca	-	400
12	Demürboğa	-	2587
13	Demürkapu	4875	4875
14	Demürkapu	-	870
15	Dere	-	100
16	Durutlar	-	779
17	Gölcük	-	2880
18	Gülşencik	-	1381
19	Gündüret	-	1080
20	Gündüzlü	-	-
21	Habil	-	150
22	Harbende	-	5405
23	İncirlü	1150	1150
24	Karakilise	1614	1614
25	Kara omca	572	500
26	Karasilü	4445	4445
27	Katırlu	-	3028

28	Kızıl-beğ	-	-
29	Koyunhisar	1705	2725
30	Koz deresi	-	1513
31	Köprühisar	3280	3280
32	Köprühisar	-	4035
33	Kumsuz	2024	3360
34	Küçük Ayas	-	1500
35	Lalaoğlu	-	2648
36	Lulu	1603	1930
37	Lulu	2628	2630
38	Lulu	-	840
39	Makri	4995	4995
40	Makri	-	440
41	Marmaracık	-	300
42	Menteşe	7084	9985
43	Mezralar	-	10376
44	Mezraa 3 adet	-	770
45	Misanoz	1832	3975
46	Misanoz	2635	3675
47	Nefs-i Yenişehir	7555	23875
48	Ondokuz köyden hisse	-	39606
49	Ortaklar	1600	2600
50	Pusadlu	-	450
51	Savıcakbınar	-	2559
52	Söğütler	-	1000
53	Sülemiş	1590	1590
54	Sülemiş	-	1857
55	Şahinoğlu	-	1037
56	Şehabettin	-	1618
57	Timurboğa	-	11112
58	Timurtaş	360	575
59	Toprak Öyüğü	1269	1269
60	Toprak Öyüğü	1486	2355

61	Ümid-Viran	-	700
62	Vala	1930	1930
63	Yağrncı	-	2525
64	Yassibağ	1496	2496
65	Yunus	-	1504
TOPLAM		68917	344434

6-ÇİFTLİKLER

NO	KÖY VE MEZRALAR	ÇİFT		NİM ÇİFT	
		TD nr 23 1486	TD nr 166 1530	TD nr 23 1486	TD nr 166 1530
1	Ada	-	-	-	-
2	Akçabınar	-	6	-	-
3	Altunboğa	-	-	-	-
4	Aravud	-	-	-	-
5	Aydın	-	-	-	-
6	Aziz Bey	-	5	-	4
7	Balıklağö	-	-	-	-
8	Balıklağö	3	-	-	-
9	Bavıku	-	4	-	-
10	CebraİL	-	-	-	-
11	Çamluca	-	-	-	-
12	Demürboğa	-	-	-	-
13	Demürkapu	-	-	-	-
14	Demürkapu	-	-	-	-
15	Dere	-	-	-	-
16	Durudlar	-	-	-	-
17	Gölcük	-	4	-	-
18	Gülşencik	-	-	-	-
19	Gündüret	-	-	-	-
20	Gündüzlü	-	-	-	-
21	Habil	-	-	-	-
22	Harbende	-	7	-	-
23	İncürlü	-	-	-	-
24	Karakilise	-	-	-	-
25	Kara Omca	-	-	-	-
26	Karasilü	-	-	-	-

27	Katırlu	-	6	-	-
28	Kızıl-beğ	-	-	-	-
29	Koyunhisarı	-	-	-	-
30	Kozderesi	-	4	-	-
31	Köprühisar	-	-	-	-
32	Köprühisar	-	-	-	-
33	Kumsuz	-	-	-	-
34	Küçük-Ayas	-	1	-	-
35	Lalaoğlu	-	2	-	-
36	Lulu	-	-	-	-
37	Lulu	1	-	-	-
38	Lulu	-	-	-	-
39	Makri	-	-	-	-
40	Makri	-	-	-	-
41	Marmaracık	-	-	-	-
42	Menteşe	-	-	-	-
43	Mezralar	-	-	-	-
44	Mezraa 3 adet	-	-	-	-
45	Misanöz	-	-	-	-
46	Misanöz	2	-	-	-
47	Nefs-i Yenişehir	-	-	-	-
48	Ondokuz köyden hisse	-	-	-	-
49	Ortaklar	-	-	-	-
50	Pusadlu	-	-	-	-
51	Savıcak bınar	-	1	-	-
52	Söğütler	-	-	-	-
53	Sülemiş	-	-	-	-
54	Sülemiş	-	-	-	-
55	Şahinoğlu	-	-	-	-
56	Şehabeddin	-	3	-	-
57	Timurboğa	-	12	-	-
58	Timurtaş	-	-	-	-
59	Toprak öyüğü	-	-	-	-

60	Toprak öyüğü	-	-	-	-
61	Ümit-Viran	-	-	-	-
62	Vala	-	-	-	-
63	Yağrncı	-	-	-	-
64	Yassıbağ	-	-	-	-
65	Yunus	-	1	-	-
TOPLAM		6	56	-	4

7-166 NOLU DEFTERE GÖRE VAKIFLAR VE GELİRLERİ

a-) Evkaf-ı Âmme

No	VAKIF ADI	GELİR
1	Cami-i Orhan Bey	100
2	Çiftlik İmam	120
3	Ebna-i Umur Bey	200
4	Evlad-ı Alaüddin Paşa	400
5	Evlad-ı İsmail Fakih	200
6	Garban Saray	300
7	İmaret-i Davut Paşa	2790
8	İmaret-i Hamza Bey	8440
9	İmaret-i Sinan Bey	15000
10	Mescid-i Ali Paşa	6349
11	Mescid-i Arap Bey	2015
12	Mescid-i İcaze	2887
13	Mescid-i Kasım Bey	2410
14	Mescid-i Temuroğlu	443
15	Muallim Hane	3592
16	Sacid Hacı Rasul Bey	1319
17	Şeyh Akbıyık	4835
18	Umur Bey	654
19	Umur Bey	5748
20	Yenişehir	17500
21	Zaviye-i Karaca Paşa	3600
22	Zaviye-i Mescid-i İlyas Bey	15433
23	Zaviye-i Mescid ve Garban Saray	3777
24	Zaviye-i Yegan Paşa	38219
TOPLAM		135145

b-) Evkaf-ı Selatin

No	VAKFIN ADI	GELİR
1	Hatuniye	17498
2	Medine-i Münevvere	3305
3	Merhum Sultanhan	41734
4	Posteyn Puş	15218
TOPLAM		78605

8-) 453 NOLU DEFTERE GÖRE VAKIF KÖYLERİ VE GELİRLERİ

No	VAKIF KÖYLERİ	GELİR
1	Akdere	2015
2	Alaman	2800
3	Ayasköy	7164
4	Barçınlu	15000
5	Çardak	2790
6	Dere	6349
7	Dimbos	2887
8	Ebe	9950
9	Güllah	3592
10	İmadbeğ	4835
11	Kara-Ali	8440
12	Koçı	3537
13	Sartioğlu	1500
14	Sarucupaşa	5748
15	Umran	2489
16	Umur	3010
17	Yoğurdu-kara	10950
TOPLAM		93056

BİBLİYOGRAFYA

I. ARŞİV VESİKALARI

a) Başbakanlık Osmanlı Arşivi

a.1) Tahrir Defterleri

nr. 23,453.

a.2) Mühimme Defterleri

nr. 7.

II. YAYIMLANMIŞ VESİKALAR

466 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri(937/1530), Hüdavendigâr, Biga Karesi, Saruhan, Aydın, Menteşe, Teke ve Alaiye Livaları,-Dizin ve Tıpkıbasım-, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1995.

BARKAN, Ömer Lütfi-Enver Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I. Ankara 1988.

İNALCIK, Halil, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, Ankara 1987.

Şemşeddin Sami, *Kâmusu 'l-A 'lâm*, VI, İstanbul 1306.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin-Ünal Üstün, *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları I.1455 Tarihli Tahrir Defteri*, Ankara 1992.

III. KAYNAK ESERLER

Aşıkpaşazade, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*. (haz.N. Atsız), İstanbul 1992.

Ayn Ali Efendi, *Kavânîn-i Âl-i Osman Der Hulâsa-i Mezâmîn-i Defter-i Dîvân*, İstanbul 1280.

Lütfi Paşa, *Asâfname*, İstanbul 1326.

Mustafa Nuri Paşa, *Netayicu 'l-Vukuat*, İstanbul 1327.

Mehmet Neşri, *Kitâb-ı Cihân-ı Nümâ*, Ankara 1995.

Süleyman Sudi, *Defter-i Muktesid*, (yay. Hız. M. Ali Ünal), Isparta 1996.

IV. ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

AKDAĞ, Mustafa, *Türkiye 'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, II, İstanbul 1995.

-----, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye’nin İktisadi Vaziyeti”, *Belleten*, XIII/51, (1949), s.497-568.

ALTUNDAĞ, Şinasi, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Vergi Sistemi Hakkında Kısa Bir Araştırma”, *D.T.C.F.D.* V.Sayı 2, s.189.

BALDİCEANU, Niccara, *XIV. Yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti’nde Tımar*, (çev.M.A. Kılıçbay) Ankara 1985.

BARKAN, Ömer Lütfi, “Türkiyede İmparatorluk Devrinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri”, *İ.F.M.*, II/1, İstanbul 1940, s. 20-21.

-----, “Tahrir Defterlerinin İstatistik Verimleri Hakkında bir Araştırma”, *IV.T.T.K., 10-14 Kasım 1948*, Ankara 1952, s.290-294.

-----, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Toprak Vakıflarının İdari-Mali Muhtariyeti Meselesi”, *Türk Hukuk Tarihi Dergisi* ,I, Ankara 1944, s. 15.

-----, “Osmanlı Devrinde Uzun Hasan Bey’e Ait Kanunlar”, *Türkiye’de Toprak Meselesi*, s. 545-573.

-----, “Çiftlik”, *İA*, III, s.392-397.

-----, “Tımar”, *İA*, XII, s.286-333.

-----, “Öşür”, *İA*, IX, s.485.

-----, “Avarız”, *İA*, II, s. 13-19.

-----, “Kanunname”, *İA*, VI, s.194.

BAYRAK, M. Orhan, *Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu* , İstanbul 1980.

BAYKARA, Tuncer, *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I : Anadolu’nun İdari Taksimatı* Ankara 1988.

BERKİ, A. Himmet, “Vakıf Kuran ilk Osmanlı Padişahı”, *V.D.* s 127-129.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Hukuki İslamiye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, IV, İstanbul 1985.

“Bursa”, *Büyük Türkiye Ansiklopedisi*, (haz) Yalçın Kamacıoğlu-Metin Tuncel, I, İstanbul 1990, s. 270-275.

ÇAĞATAY, Neşet, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler” *D.T.C.F.D.*, V, s. 491.

ÇETİN, Osman, *Sicillere göre Bursa’da İhtida Hareketleri ve Sonuçları*, Ankara 1990.

DOĞRU, Halime, *XV. ve XVI. yüzyıllarda Sivrihisar Nahiyesi*, Ankara 1997.

EMECEN , Feridun, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989.

- ERGENÇ , Özer, “ Osmanlı Şehirlerinde Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerine Bazı Düşünceler”, *VIII. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1981.
- , “ Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fiziki Yapıya Etkileri”, *Türkiye 'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Ankara 1980.
- GÖKBİLGİN, Tayyip, “Nahiye”, *İA, IX*, s. 36-37.
- GÜÇER, Lütfi, *Osmanlı İmparatorluğu 'nda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul 1964.
- HALAÇOĞLU , Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu 'nda İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1997.
- İNALCIK , Halil, “ Bursa, XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar”, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1993.
- , “Köy Köylü ve İmparatorluk”, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1993.
- , “ Osmanlılarda Raiyyet Rüsümü”, *Belleten*, XXIII/ 92, s.582.
- , “ Bursa”, *İA, VI*, s.445-449.
- , “ Eyalet”, *EI2, II*, s.721-724.
- KARAMÜRSEL, Ziya, *Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler*, Ankara 1989.
- KAZICI, Ziya, “ Osmanlılarda Mahalle İmamının Bazı Görevleri”, *İMD*, V/3, s. 26-36.
- KUNT, Metin, *Sancaktan Eyalete 1550-1560 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdarisi*, İstanbul 1978.
- MİROĞLU, İsmet, *XVI. yüzyılda Bayburt Sancağı*, Ankara 1990.
- OĞUZOĞLU, Yusuf, “Bursa”, *Bursa*, İstanbul 1996.
- ORHONLU, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu 'nda Aşiretleri İskan Teşebbüsü(1691-1696)*, İstanbul 1963.
- ORTAYLI, İlber, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Kadı*, Ankara 1994.
- ÖZDEĞER, Hüseyin, *XVI. yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre Antep'in Sosyal ve Ekonomik Durumu*, İstanbul 1982.
- PAKALIN, Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul 1993.
- SAHİLLİOĞLU, Halil, “Zeamet”, *İA. XIII*, s.478.
- SERTOĞLU, Mithat, “Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Toprak Dirliklerinin Çeşitli Şekilleri”, *VI. T.T.K, 20-26 Ekim 1961*, Ankara 1961.
- SEVİNÇ, Nejdet, *Osmanlı Yükselişi ve Çöküşü*, İstanbul 1991.
- SÜEL, Mustafa, “ Antik Çağda Bursa”, *Bursa*, İstanbul 1996.

SÜMER, Faruk, “XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak’ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumi Bir Bakış”, *İFM*, XI/ 1-4, İstanbul 1952.

TABAKOĞLU, Ahmet, “Osmanlı İktisadi Sistemi”, *Osmanlı Ansiklopedisi V*, İstanbul 1996.

TURAN, Osman, *Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul 1969.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara 1988.

-----, *Anadolu Beylikleri*, Ankara 1984.

ÜNAL, Mehmet Ali, *XVI. yüzyılda Harput Sancağı*, Ankara 1989.

-----, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Isparta 1997.

YÜCEL, Yaşar-Ali SEVİM, *Türkiye Tarihi, II*, Ankara 1993.

YÜCEL, Yaşar, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Desantralizasyona Dair Genel Gözlemler” *Belleten*, XXXVIII / 152, s. 666.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, “Vakıf”, *İA*, XIII, s. 153,172.

EK 1

Beyan-ı tafsil-i kavanin-i şer 'iye-i müte 'amile ve kava 'id-i rüsum-ı örfiyye-i müte 'arife ki, mebani-i defatir-i Osmaniye ve meahız-ı ahkam-ı Sultaniyedir. Nüvişte bud beray-ı müceb ki zikrolunur.

1.*Resm-i çift*, tamam çiftlik üzere *çift* kayd olunan raiyyetden otuz üç akçedir. *Nim çiftiden* resim nısf-u zalik. Nim çiftlikden ekall yer tasarruf eden *bennak*den ki, *ekinlü* kayd olunmuşdur, resim on iki akçedir. *Caba bennak*den dokuz akçedir. Ez'af-ı reayaya himayet olunmak emr-i müstahsendir.

2.*Nesl-i reayadan* ehl-i kisb olmayan *mücerred*lerden nesne alınmaz; defterlerde dahi üzerlerine resm kayd olunmamışdır. Amma *ehl-i kisb* olan *mücerred*lerden mikdarınca resm alına deyü emr olunmuşdur. Defterde mücerred kayd olunan kimesne teehhül etse, *bennak resmi* alınur.

3.*Ve caba bennak*, *ekinlü* olsa *ekinlü resmi* alınur. Ve çift kayd olunmayanlar çifte ve çiftliğe malik olsa, resmi çift alınur. Bu babda i 'tibar , çiftlik miktarına dayırdır. Çiftlik mikdarından ziyade yer tasarruf eden kimesne ziyadeye nisbet hariç raiyyet gibi resim verir.

4.Pir olub veyahud fakr ü faka arız olub çifti ve çiftliği elinden giden kimesneden resm-i çift alınmak hayf-ı sarihdır. Hülasa ki , elinden giden yeri ma'mul olub rüsum-ı mukayyideye naks gelmemiş ola.

5.Ve hisar eri , tımarında çift kaydolunan raiyyetden kanun üzere resm-i çift alındıktan sonra resm-i saman ve odun deyu altı akçe ve nim çiftten üç akçe ziyade alınmak kanun-ı mukarrer olub defterde sebt olunmuşdur.

6.Sipahiden çiftlik dutan hariç reayadan resm-i zemin, tamam çiftlikden tamam çift resmi ve nim çiftlikden nısf resim alınub nısfıdan ekall olan yerlerde , eğer arazi-yi sakiyyeden olub veyahut eyü has yerler olsa ki , her yıl zıraat olunub hasıl verse , iki dönümü

resm alınur. Ve eğer mütevassıt'ul-hal olsa , üç dönüme bir akçe ve eğer edna olsa dört beş dönüme bir akçe resm alınmak kanun-ı resme mutabıktır.

Zira has yerden yetmiş seksen dönüm ve mutavassıt'ul-hal yerden yüz dönüm ve edna yerden yüz otuz ve yüz elli dönüm yer bir çiftlik itibar olunur. Dönüm dahi , hatevat-ı mütearefe ile kırk hatve yerdir, tülen ve arzen.

7.Resm-i çift ve bennak, levahıkiyle evailde harman akibince alınur imiş. Şimdiki halde mart ayında alınmak kanun-ı mukarrer olmuşdur. Ve rüsum-ı asiyab dahi ol vakitte alınur.

8.Ve raiyyetden tekrar öşür, şol kimesneden alınur ki, kendü sipahisinin tımarındaki çiftliği terk edüb varub gayrı yerde ziraat ede. Amma sipahinin tımarında ziraate kabil yeri olmaduğı takdirce, gayrı yerde zirraat eden kimesneden tekrar öşür almak hayf-ı nama'rufdur.

9.Raiyyet ki yeryü olub müteferrik ılsa, göçürüb yerine götürmek kanun-ı kadimdir. Amma on beş yıl bir yerde mütevattın olan kimesneyi göçürüb getürmek men olunmuşdur. Hususa ki , bennak ola, her nerede olursa resim verdükden sonra kaldırmak memnudur.

10.Ve bir şehirde raiyet neslinden bir kimesne on bey yıl tavattun etse, amma bi-husuihi defter-i reayada mukayyed olmasa, anun gibi kimesne raiyyet olmayub şehirlüye ilhak olunmak emr olunub kanun olmuşdur.

11.Yörükde ve yerlüde resm-i ğanem, iki koyuna bir akçedir. Koyunla kuzu bile sayılmak kanun olmuşdur. Ve koyunu olmayan yörükden resm-i kara on iki akçedir. Yörüğün koyunu kırılıb hiç kalmasa veyahud resm-i ğanem resm-i kara mikdarınca olsa, onların gibilerden resm-i kara deyü on iki akçe alınur.

12.Eğer yörük bir sipahiden yer dutub ziraat etse, öşür ve salarlık verdükden sonra resm-i boyunduruk deyü on iki akçe verüb ziyade resm vermez. Zira ziyade resim verdüğü takdirce, tekrar resim alınub kanun-ı kadime muhalif hayf vaki olur. Bu kaziyeye miraren teftiş olunub emr-i padişahi ile mucceb-i mezkur üzre mukarrer kılınmışdır.

21. Ve bir raiyyet müteveffa olub oğlanları kalsa ki, ba 'zı çift ve ba 'zı aher bennak kayd olunmuş ola, atalarının yerini iştirakle tasarruf edüb resm-i çift ve resm-i bennak cümlesi arasında iştirakle eda olunmak riayeten lil-adalet emr olunmuşdur.

22. Haric raiyyet resm-i tapuyla tasarruf etdüğü yerler bazı zamanda alınub raiyyete verilmeğe emrolunmuş idi. Sonra resm-i tapu mukarrer olub haricle raiyyet arasında tercih ve tereccüh men ' olunmuşdur.

23. Bağdan ve bağçeden öşr-i hasıl alınmak kanun-ı şer 'a mutabıkdır. Amma reayaya tahlis-i öşürde muzayaka olub ref-i muzayaka için öşür mikdarına bedel tahmin olunub harc i'tibar olunmuşdur. Etraf-ı memalikde bi- haseb'il-hasıl bağ dönümüyle her bir dönemden bazı vilayetde on akçe ve bazı vilayetde beş akçe ve bazı vilayetde üç akçe alını-gelmişdir. Hadayikden ve harimlerden öşürlerine göre kesim alınur. Köhne defterlerde dahi bu itibar üzere mukayyed olub şimdi defter-i cedidde gine ol mucceb üzere hasıl akd olunmuşdur.

24. Raiyyetden öşr-i asel, bu sancakda sahib-i raiyyet üzerine kayd olunmuşdur. Amma öşr-i aselden bedel her bir kovandan bi-haseb'il-hasıl bazı vilayetde iki akçe ve bazı vilayetde bir akçe alınur imiş. Şimdi gine ol mucceb üzere kayd olunmuşdur.

25. Resm-i arusane, cihazlu kızdan altmış akçe ve avretten kırk akçe; fakirelerden nisf-i resm-i ganiyye ve mutavassıt'ul-halden beyne beynedir. Yerlüde avretin resm-i nikahında v resm-i arusanesinde toprak muteberdir. Ve yörükde la-mekan olduğu sebebden atasına tabi olmakda bakire ile seyyibe birdir.

Ve resm-i nikah dahi a'lası dinar ve ednası on iki akçedir. Ve mutavassıt'ul-hal nakihle menkuha hallerine göre alınur. Ve bir kimesne ki avretin tatlik edüb gine nikah etse, resm-i nikah alınur. Amma resm-i gerdek alınmamak örf-i marufdur.

26. Resm-i mekatib dahi, eimme-i müctehidinden vaki olan akval-i mütehalife üzere alınur idi. Sonra yedi akçe tayin olunub resm-i kısmet-i mevaris dahi binde yirmi akçe alınmak üzere mukarrer kılındı.

27. Ve bu sancakda resm-i otlak kaydolan yerlerden koyun sürüsünden resm-i otlak alınub, kaydolanmayan yerlerde resim alınmaz. Ve bir vilayetden varub bir yerde kışlağı olan koyun sürüsünden mikdarlu mikdarınca resm-i kışlak alınur.

28. Vilayet-i mezburda dutılan vaşak ve kaplan derileri, sancak beğine müte'allıktır. Meğer kim yaya ve müsellemler dutmuş olsa, onların duttukları sancağı beğlerine müteallıktır.

29. Serbest tımarlarda yaya ve müsellemler ve yörügân-ı hüdevendigardan gayrı reaya, duttukları yaya ve abd-i abık ve kenizek cu'lleri, sahib-i tımarındır. Müddet-i örfiyyeleri tamam olduktan sonra bazarlarda kadı marifetiyle bey-i men yezid olunub satılan kulın ve cariye'nin ve devabın bahaları ashabı zahir olunca bir emin katında hıfzolunur. Müddet-i örfiye dahi kulda ve cariye'de üç aydır ve devabda bir aydır; bahalusında müddet nısf-ı müddet-i abd-i abıktır. Reaya dutduğunda itibar serbest tımaradır. Serbest olmayan tımarlarda kendü reayasiyle gayrın reayası dutmasında fark yoktur. Defterde bir hususa tayin olunmadığı takdirce, mir-livaya veyahud subaşılarna veyahud ma'mul olı-geldüğü üzere tasarruf olunur. Kuyud-ı defter itibarda akvadır. Andan sonra mamul olduğu itibar mer'idir. Ve yaya ve müsellemler yörükler dutmaları dahi bu üslub üzere ma'muldur. Amma sancak beğine müteallık olduğu hususda kendülerin sancağı beğine müteallıktır.

30. Serbest tımarlarda cemi cerayim-i reaya sahib-i tımarındır. Serbest olmayan tımarlarda nısf sahib-i raiyyetin ve nısf-ı aher haricden dahl eden sancak beğinin veyahud subaşılardır. İki bile dahl etdüğü yerde her birisi rubu' tasarruf ederler. Amma bu sancakda iki bile dahl eder husus yokdur. Resm-i ğanem ve resm-i arusiye dahi kaydolan yerlerden bu tarik üzere dahl ederler.

31. Haramiye ve uğrıya ve karluya ve sayir hırsuzlara, bi-haseb'il-meratib siyaset eylemek medar-ı nizam-ı memleket ve menat-ı emn-i vilayet olan atlu sancağı beğindir. Amma bir sebeble şer'an ve örfen affolunsa, bedel-i siyaset akçe almak kanun-ı kadime muhalıftır. Siyaset olunan kimesneden cürm alınmaz. Amma affolunduğı takdirce cürümlenmek sahib-i raiyyetindir.

32. Cürüm dahi, bi-gayr-ı hak katli-i nefis eden kimesneden a'lasından üç yüz akçe ve mutavassıt'ul-halden iki yüz ve ednasından yüz akçedir. Ve göz çıkararak kimesneden yüz elli akçe ve baş yarılıb kemük çıkırsa ve diş çıkırsa ve bıçağıla mecrüh edüb döşeğe düşerse yüz akçe

ve el düşürse nısf-ı cürm-i nefsdır. Ve bunlardan madün şenayi'de ki, ta'zir ve te'dib lazım ola, otuz akçe ve kara berenin cürmi on akçe alınmak örf-i ma'rufdur.

33.Mücrim olan kimesne teftiş olunmadan veyahud üzerine zahir olan şenayi şer'le ve örfle yerine varmadın sancak beği ve subaşı ve adamları nesne alub salıvermek memnudur. Kendüler mahall-i töhmet ve adamları mücrim ve müstahakk-ı ikab olur.

34.Ve her mücrim-i müttehem cerimesi kadi-i vilayet katında veya müfettiş huzurunda sabit ve zahir olub ehl-i örfte teslim etmeden dutub siyaset eylemek, hilaf-ı şer ' ve örf te'addidir. Amma mücrim ve müttehem olan kimesne mütemerrid ve mu'annid olub da'vet ile mahkemeye gelmekden imtina eylese, beray-ı ta'zir cebr ile bila-ta'zib mahkemeye getürmek memnu değildir.

Fil-cümle her kazıye ki, kazayay-ı örfiyeden kudat-ı vilayet ma'rifetleriyle olub hem ümera-i izam ve a'vine ve hüddam-ı Hüdavendigâr yasağıyla mucib-i şer 'a muti ve muktezay-ı örfte münkad olmak menat-ı tenfiz-i ahkam-ı hükkam ve şart-ı riayet-i intizam-ı beynel-enamdır.

35.Ve bir tımar da ki, kovan ve koyun ve bağ ve bağçe ve asiyab olmayub sonra hadis olsa, öşür ve rüsum sahib-i tımara müteallıkdır.

EK 2

1. Ve bir tımar da ki, koyun ve bağ ve bağçe ve asiyab olmayub sonra hadis olsa, öşür ve rusumu sahib-i tımara müteallıktır ve her asiyabda galle takdir olunmuşdur. Sonra galle ref ‘ olunub ayda beşer akçe alınmak hesabı üzere yılda bir altın alınmak emr olunmuşdur.
2. Ve liva-i mezburun resm-i arusanenin ve adalet-i ağnamının nısfına sancakbeği dahl ederler imiş. Hala Seferhisar Nahiyesi ile ve Kızılca Tuzla Nahiyesinden gayrı nahiyelerin resm-i arusanenin ve adet-i ağnamın müstakil sahib-i raiyyet almak emr olunmuşdur.
3. Ve bu sancakda kıbtıyan kürekçilik hizmeti mukabelesinde müslümanından yirmi beşer ve keferesinden otuzar akçe alınmak emr olunmuşdur.
4. Ve Liva-i mezbure kesimcileri merhum ve mağfürunleh Sultan Orhan- Tabe serahu-‘nun kullarından olub defatir-i kadimede öşürleri sipahiye tımar kayd olunub ve otuz üçer akçe resm-i çiftleri miriye kayd olunduğundan gayrı kul oldukları için her birinin hallerine ve kudretlerine göre çiftliklerden çiftliğe Bursa müddiyle üçer ve dörder müdden ziyade buğday ve arpa kesim için kayd olunub ba’dehu Mü’eyyed-zade tahrir eyledükde kesimlerin dahi ziyade edüb resm-i çiftlerin sekizer akçe kayd eylemekle ol üslub üzere eda ederken iki yıldan berü çekirge müstevli olmağla bu izdiyaddan za’f gelüb hasil olmayan terekeden kesim ve öşür ve resm-i çift alınmak hayfdır deyü i’lam eyleyüb;
5. Ve sen ki, Vilayet Muharririsin, elinde olan Atik ve Cedid Defterin yirmi bir kıt’a kuranın mahsulü vech-i meşruh üzere bir yılda iki yüz kırk beş bin seksen iki hasil kayd olunub ve Defter-i Atik’de sipahiye hasil kayd olunan öşürlerin külliyen miriye kayd eyleyüb eğer gallat kesimi ref ‘ olunub hasil olan terekelerinden şer ‘-i şerif mucebiyle öşür alınub ve her çiftlikden Mihaliç hasları reayası gibi yüz kırkar akçe resm ziyade alınmak ferman olunursa bir yılda Defter-i Atik yazusundan altmış üçer bin akçe noksanı lazım geldiğün Defter edüb i’lam eylemişsin.
6. Ve zikr olunan kesimciler ba’zı südde-i sa ‘adetime gelüb vech-i meşruh üzere öşürlerin ve her bir çiftlikden yüz kırkar akçe resm-i zemin hüsn-i ihtiyarlarıyla razı oldukların

bildürüb husus-ı mezbur sene semanin ve tis'a-mi'ete Ramazan'ül-Mübarek'inin Dokuzuncu Gününde paye-i serir-i sa'adet-masirime arz olundukda, mezid-i merhametim zuhura getürüb gallatdan olan kesimlerin ref 'eyleyüb ol mukabelede Mihaliç hasları kesimcileri gibi Yeni Şehir Nahiyesi kesimcilerine dahi yüz kırkar akçe resm-i zemin; çiftlik ve hasıl olan tereke ve hububatdan şer 'i şerif mücebiince ve zimmlerden harac-ı şer 'ileri dahi alınub ve bil-cümle hukuk ve rüsumların Defter-i Cedid muktezasınca eda eylemek üzere Defter-i Cedide kayd olundu ber mucab-i hükm-i şerif.

EK 3

Mezbur Mustafa çavuşa verildi.

- 1- yenişehir kadısına dergah-ı mualla çavuşlarından olup sol kola koyun emini olan Mustafa çavuşa hüküm ki, vilayet-i Rumilinin
- 2- sol kolunda vaki olan koyun celeplerinin bazı mürde ve girihte ve bazı müflis olmak ile sal-u besal tayin olunan koyunları
- 3- vakti ile gelüp irişmeyüp et babında müzayaka olup zikr olunan kadılıklarda pazulu koyun celepleri teftiş olunup mürde ve müflis
- 4- ve girihte olanları ihraç olunup yerlerine yarar ve me'mul kimesneler yazılması emr idüp size itimad-ı hümayunum olmağın
- 5- bu hususa sizi ta'yin idüp defterin suret-i ayni ile ihraç olup size irsal olunub buyurdum ki, vusul bulduk da
- 6- asla te'hir etmeyüp mübâşeret-i mübâderet eyleyüp her kadılığa varulup zikr olunan kadılığın defter-i atika nazar eyleyüb
- 7- ne miktar celeb vardır her birine ne mikdar koyun yazılıb cümle ne mikdar koyun yazılmıştır. Malum edünüb dahi zikr olunan
- 8- kadılıklarda toprak kadısı marifetiyle yazılıb celebleri ayni ile yoklayub görmesin ne mikdar mevcuddur mürdesi ve girihtesi ve müflis
- 9- kaç neferdir mürdesi ne mikdardır girihtesi ve müflis ne mikdardır ve her birinin ta'yin olunan koyunları ne mikdardır tamam-ı malum edinüb
- 10- dahi anun gibi mürde veyahut girihte veyahut müflis oldukları sabit-i zahir olanları şaibe-i şüphe olmayub anun gibilerin
- 11- yerlerine yarar ve mallar kimesnelerde iktidarlarına göre her birine koyun ta'yin edüb her kimesne kimin yerine ne ta'yin olunub koyunun mikdarı ne ise
- 12- ayni ile dikkat-i kayd eyleyüb işaret eylenüb defterün mühürleyüb südde-i saadetüme getüresin amma hin-i tarikde tamam-ı hak üzere olunub
- 13- mürde ve girihte olmayub mevcut olanları ve müflis olmayanları ihracdan ve adem-i iktidarı olanları sahib-i arz söziyle celeb yazılan irsal-i
- 14- ihtiyat eyleyüb hak-ı miriye tabi olub kimesne arz-ı taassub ile öZR olmaktan hazer idesin şöyle ki kimesneye himayen olunmayub sakin iken mürde deyü
- 15- ihrac oluna veyahut mevcut iken girihte yazıla veya kudreti var iken müflis kayd olunduktan sonra beyan olunacak öZR makbul olmak ihtimali olma

الحمد لله الذي اخترع المكونات بعدة القابضة وابتدع الموجدات حكمة
 والصفات الصيغيات من شيخه واولاد اهل سنته في هذا الفن
 واحكامه الاخير الى يوم البعث والفرار ثماني واربعين جزءا عن
 لعدم كون قد جوري تمام الوزن صحيح الحيار قد صمدت من
 خذفة الكبر الى شيا حفاظا فيم النفاذ العظمى المحيية وهو صل الله اعظم
 المعطر ان لطان كير خاد البر كطان يان نزل لطان كير خاد لفر لسان
 قاعدة التلط الغمانية وتمام الرهم دائوة الخلاء ان لمانية الى ان كنت
 فامتثلت الامر العبي وشرع العزير وان كان هذا من الامر الخطر قد
 بعناية الملك الفديوي الخرجاد في الاول من شهر ربيع الثاني
 وانا الشفيخ النبي الكزير النافع العبد الضعيف رمضان بن صالح القاوي مشدبر
 لارضة ابريخان حفظ الله عن الافاق صان

١
 ٢
 ٣
 ٤
 ٥
 ٦
 ٧
 ٨
 ٩
 ١٠
 ١١
 ١٢
 ١٣
 ١٤
 ١٥
 ١٦
 ١٧
 ١٨
 ١٩
 ٢٠
 ٢١
 ٢٢
 ٢٣
 ٢٤
 ٢٥
 ٢٦
 ٢٧
 ٢٨
 ٢٩
 ٣٠
 ٣١
 ٣٢
 ٣٣
 ٣٤
 ٣٥
 ٣٦
 ٣٧
 ٣٨
 ٣٩
 ٤٠
 ٤١
 ٤٢
 ٤٣
 ٤٤
 ٤٥
 ٤٦
 ٤٧
 ٤٨
 ٤٩
 ٥٠
 ٥١
 ٥٢
 ٥٣
 ٥٤
 ٥٥
 ٥٦
 ٥٧
 ٥٨
 ٥٩
 ٦٠
 ٦١
 ٦٢
 ٦٣
 ٦٤
 ٦٥
 ٦٦
 ٦٧
 ٦٨
 ٦٩
 ٧٠
 ٧١
 ٧٢
 ٧٣
 ٧٤
 ٧٥
 ٧٦
 ٧٧
 ٧٨
 ٧٩
 ٨٠
 ٨١
 ٨٢
 ٨٣
 ٨٤
 ٨٥
 ٨٦
 ٨٧
 ٨٨
 ٨٩
 ٩٠
 ٩١
 ٩٢
 ٩٣
 ٩٤
 ٩٥
 ٩٦
 ٩٧
 ٩٨
 ٩٩
 ١٠٠

الجهد لله الذي جعل سباط الارض تمكن اسما في القرون
 وخلق التلال والجبال والينابيع والاربع اجسام النبات
 والارباب وسائر العباد وصدق على سيد الانبياء
 والارباب والاقارب الذي زرع زرايع جنوبات الشرايع
 والارباب الى ابد الابرار وصدق على الله واصحابه واولاده
 الذين هم ثابتون الاقوال في طريق الحكمة العلية كالانوار
 والاطوار والقانون الحكام في خلق العبيد النبوة
 بالارواح والاحسان وفتحهم من الاعوان والافعال
 ويقولون لله تعالى عليهم السلام انزلوا انفسهم
 كما بعث قد كتب اسماي كآفة للرعايا وغاثة الارباب
 من الارباب والاملاك والخواص وغيرها ومسنون من زرايعهم
 ومرويات كما سبهم من حقوق الشرعية وسنوم العرفية
 في ان اخذوا يدك حيث غلبتك والارباب كما ذكر في
 في سنن المذاهب في فصل بالمر والعباد الله جاي بلون الله
 سلطان اليمين وحقان البحر مالان الحزمين ظلال الله
 تدان في الخافقين السباخان بالسلطان سلطان سليمان
 سلطان سليمان خان بن سلطان سليمان خان سلطان بايزيد
 خان خلد الله ملكه وسلطانة وفاقس على العالمين من اولاد
 في سنة خروج الناس واقفر اسما لرفوز محمود بن حسين
 في سنة تسر وكتاب رفر وركاه على جري ذلك وجره في
 اوارب طر حجب من شهر سنة احدى سنة في سنة

İNDEKS

A-

- Adet-i ağnam 35
- Ahi Hasan 8
- Alaaddin Keykubat 7
- Alaybeyi 15
- Alexsis Kommenos 7
- Anadolu Selçuklu Devleti 1
- Asesler16
- Avarız 34

B-

- Bac-ı Bazar 34
- Bad-ı Heva 27, 30
- Baldiceanu 24
- Bani 34
- Başhane 22, 30
- Bayezid I 9
- Bennak 25,
- Beylerbeyi 2 , 11
- Beylerbeylik Divanı 11
- Bilecik 10
- Bithynia 6,8
- Bozhane 23
- Broguire 9
- Burçak 30
- Bursa 9, 13

C-

- Cami 17
- Cebe Ali Bey 6
- Cebelü 11
- Celali İsyanı 21

Ceneviz 9, 23

Cizye 34,15

Ç-

Çandarlı Kara Hayreddin Paşa 1

Çarşı 15

Çiftlik 1,25

Çavuş25

Çift Resmi 32

D-

Defter Kethüdası 3

Değirmen 35

Dirlik 4

Divan-ı Hümayun 15

Divan Katibi 17

Domaniç 10

Dönüm 34

E-

Ehl-i Örf 15,30

Ekinlü 25

Emin 2,23

Ertuğrul Gazi 7

Esnaf Kethüdası 15

Evkaf-ı Amme 19,29

Evkaf-ı Selatin 19,29

Eyalet 11

F-

Fatih Kanunnamesi 4

Fazlullah Paşa 9

Floransa 22

G-

Galata 23

Gemlik Körfezi 10

Göksu 21

H-

Hacı İvaz Paşa 9

Hamam 17

Han 17

Hane 34

Has 3,26

Hasan Paşa 9

Hass-ı Hümayun 19

Hınta 30

Hüdavendigar Külliyesi 8

Hüdavendigar Livası 3, 10, 13

İ-

İcmal defter 3

İzmit Körfezi 6, 10

İnegöl 10

İmaret 9

İzmit Körfezi 6, 10

İnfaz memuru 15

K-

Kadı 13

Kale Dizdarı 15

Kale Tımarı 19

Kalenderoğlu 9

Kanunname 24

Kapan 33

Karacabey 10

Karacahisar 24

Kefe 14
Kılıç Arslan 6
Kılıçyeri 33, 34
Kışlak 2
Koyunhisar 7
Köy 12
Kuyud-u Kadim 3

L-

Liva 10
Lucullus 6

M-

Malikane 34
Medrese 17
Mehmet 9
Mezraa 13
Mithridates 6
Mud 30
Mudanya 10
Mufassal Defter 2
Muhtesip 15
Mukataa 23
Murat I 1,8
Murat II 9
Mutasarrıflık 14
Mücerred 18
Mücerred Resmi 33
Mülk Toprak 20,23
Mültezim 15
Müsellem 1, 27
Müteferrika 27

N-

Nahiye 12

Naib 15

Neopolis 6

Nilüfer Çayı 10

Nim Çift 25, 33

Niyabet 34

Nikomedes 6

Nuzul Zahiresi 15

O-

Orhan Bey 8

Osman Gazi 7, 8, 24

Ö-

Öşür, 30, 32

P-

Padişah 36

Paşa Sancağı 11

Pazar Başı 21

Plinius 6

Prusias 6

R-

Reaya 24

Resm-i Arus 35

Resm-i Asiyab 34

Resm-i Bezirhane 35

S-

Samanlı Dağları 10

Sancak 15

Sancakbeyi 2, 11, 15

Sarachane 30
Schiltley 30
Selim II 3, 4
Sipahi Tımarı
Subaşı 15
Sultan 19
Süleyman I 9
Süleyman Şah 18
Sürsat Zahiresi 15

Ş-

Şair 30
Şam 7
Şaraphane 22, 30
Şehabeddin Paşa 9
Şehir Kethüdası 15
Şehzade 9
Şehzade Cem 9

T-

Tahrir Emni 2, 3
Tekfur 8
Tımar 3
Tımarlı Sıpahtı 11
Toprak Kadısı 15
Traianus 6

U-

Ulubatlı 10
Uludağ 10
Ulucami 11
Ulufe 11
Umur Bey 9

V-

Vekayiname 24

Venedik 9 , 22

Vezer 25

Voyvoda 13

Y-

Yaya 2

Yaylak 2

Yenişehir 7, 14, 21

Yörük 19

Z-

Zaim 11 , 19 , 27

Zaviye 8

Zeamet 3, 27

Zemin Resmi 34 , 35

